

tasavvur

tekirdag ilahiyat dergisi | tekirdag theology journal

e-ISSN: 2619-9130

tasavvur, Aralık/December 2020, c. 6, s. 2: 931-970

Hadis İlmî Açısından "Men Hafıza" Rivâyeti ve Manzum Kırk Hadis Geleneğine Tesiri The Narration of "Men Hafıza" With Respect to Hadith Dicipline and its Effect on the Tradition of the Forty Hadith in Verse

Mustafa YÜCEER

Doktor, Selçuk Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi,
Hadis Anabilim Dalı,
Doctor, Selçuk University faculty of Islamic Sciences,
Department of Hadis
Konya, Türkiye
mustafayuceer@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-1769-1739

DOI: 10.47424/tasavvur.791737

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received: 02 Mart / March 2020
Kabul Tarihi / Date Accepted: 14 Temmuz / July 2020
Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık / December 2020
Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atf / Citation: Yüceer, Mustafa. "Hadis İlmî Açısından "Men Hafıza" Rivâyeti ve Manzum Kırk Hadis Geleneğine Tesiri". *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 6/2 (Aralık 2020): 931-970.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/tasavvur> | [mailto: ilahiyatdergi@nku.edu.tr](mailto:ilahiyatdergi@nku.edu.tr)

Copyright © Published by Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi / Tekirdag Namık Kemal University, Faculty of
Theology, Tekirdag, 59100 Turkey.
CC BY-NC-ND 4.0

Öz

Hız. Peygamber'den (s.a.v.) nakledilen rivâyetler, dine ait hükümleri bildirmekle beraber toplumsal ve kültürel hayatı da etkilemiştir. Rivâyetlerin tedvini ile birlikte ortaya çıkan hadis edebiyatı, dinin bütün konularını kapsayan eserlerin yanında belirli konuları veya özellikleri barındıran eserler etrafında gelişmiştir. Bu eserlerden kırk hadisler, zayıf hükmü verilen bir rivâyette geçen Hız. Peygamber'in (s.a.v.) şefaatine ulaşma ve fakih olarak diriltirme düşüncesiyle yaygınlık kazanmıştır. Özellikle Abdurrahman Câmî'nin (898/1492) etkisiyle kırk hadisler tam veya kısmî iktibasla ya da tercüme yoluyla manzum hale getirilerek Osmanlı döneminde manzum kırk hadis geleneği oluşmuştur. Bu makalede zikri geçen ve zayıf kabul edilen "men hafıza" rivâyeti hadis ilminin kriterlerine göre incelenmiş, 13 sahabiden gelen 41 farklı tarik değerlendirilmiştir. Ayrıca rivâyette yer alan idrac ve lafız farklılıkları ile muhaddislerin bu rivâyette ilgili görüşleri serdedilmiştir. Rivâyetin muhtevasına dair yapılan tahlillerin yanı sıra Osmanlı şairleri özelinde rivâyetin kırk hadis geleneğine etkisi ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Kırk Hadisler, Tahrîc, Osmanlı Manzum Hadis Edebiyatı

Abstract

The narrations narrated from the Prophet (pbuh) inform the religious judgements and also affected social and cultural ties. The hadith literature, which emerged with the compilation of narrations, has developed around works that cover all subjects of religion as well as works that include certain subjects or characteristics. Among these works, forty hadiths have become widespread with the thought of attainment of the intercession of the Prophet and being resurrected as a faqih which is mentioned in a narration regarded as weak. Especially with the influence of Abdurrahman Câmî, the poetical tradition of forty hadiths was formed during the Ottoman period, being written in verse in full or partial quotation or translation. In this article, the aforementioned narration of "men hafıza", which is considered weak, has been examined according to the criteria of the hadith science and 41 different tariqs coming from 13 detected companions are evaluated. In addition, the differences of idraj and wording versions in the narration and the views of the hadith

scholars about this report were mentioned. In addition to the analyzes made on the content of the narration, the effect of the narration on the tradition of forty hadiths has been revealed for the Ottoman poets were expressed.

Keywords: Hadith, Forty hadiths, Explanation, Ottoman verse hadith literature.

Giriş*

Dinî metinlerin sosyal hayata aksettiği alanlar, insanı merkeze alan toplumsal etkileşimlerle birlikte gelişim göstermiştir. Bu etkileşimin neticesinde edebiyat, tarih ve felsefe başta olmak üzere pek çok bilim dalı kendi disiplinleri içinde dinî metinleri anlama ve yorumlama metotları geliştirmişlerdir. Her bir

İslâm dininin ikinci kaynağı kabul edilen sünnetin taşıyıcı unsuru, hadis olarak nakledilen rivâyetlerdir. Tarihi süreçte Hz. Peygamber'e (s.a.v.) atfedilen rivâyetler etrafında oluşturulan hadis literatürü, kendi alt türlerini oluşturarak gelişim göstermiştir. Bu anlamda dinin bütün konularını ele alma düşüncesiyle tasnif edilen *câmî*ler, fıkıh konularını merkeze alan *sünenler* ya da rivayetlerin sıhhat durumunu gözeterek oluşturulan *sahih* türü eserlerin yanı sıra *kırk hadis*, *zühd*, *terğîb* ve *terhib* gibi daha özel başlıklar altında tasnifler de yapılmıştır.

Rivâyetlerin tedvin ve tasnifinden sonra hadis ilminin diğer disiplinlerle ilişkisi yaygınlık kazanmış, özellikle edebiyat sahasında *hilye*, *naat*, *şemâil* ve *kırk hadis* gibi edebî türler meydana getirilmiştir. İlk örneğini Abdurrahman Câmî'nin Farsça manzum kırk hadis tercümesi ile gördüğümüz manzum kırk hadis telif etme geleneği, Câmî henüz hayatta iken tercüme edilmeye başlamış ve Osmanlı coğrafyasına intikal etmiştir.¹ Bu eserler edebî normlarla telif veya

* Bu makale NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Hadis Bilim Dalı'nda Mustafa Yüceer tarafından Prof. Dr. Muhittin Uysal danışmanlığında hazırlanan *Hadis İlmi Açısından Osmanlı Manzum Hadis Edebiyatında Yer Alan Rivayetler* konulu doktora tezinin Birinci Bölümünden hazırlanmıştır.

¹ Ali Şir Nevâî, Câmî henüz hayatta iken onun Kırk Hadis'ini Çağatayca'ya tercüme etmiştir. Daha sonra Fuzûlî, Rihletî, Nâbî gibi şairler aynı eseri Osmanlı Türkçesine manzum olarak tercüme etmişlerdir. bkz. Sevgi, Ahmet. Molla Câmî'nin Erba'in'i ve Manzûm Türkçe Tercümeleri, (Konya: 2000).

tercüme edilirken kullanılan kaynaklar, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) isnad edilen rivâyetlerden oluşmaktadır.

Bu makalede kırk hadis geleneğinin ortaya çıkışına doğrudan etki ettiği düşünülen ve Hz. Peygamber'den (s.a.v.) nakledildiği kabul edilen bir rivâyet, hadis ilminin rivâyet analiz kriterleri ile değerlendirilecektir. Ayrıca rivâyette yer alan lafız farklılıklarının yanı sıra rivâyetin muhtevası ele alınacak ve bu rivâyetin Osmanlı dönemi manzum kırk hadis geleneğine etkisi mukaddimler özelinde incelenecektir.

1. Kırk Hadis Geleneğine Etki Eden "Men Hafıza"² Rivâyetinin Tespit, Tahrîc ve İsnad Tenkîdi

Nevevî'nin (676/1277) kırk hadis mukaddimesinde 9 sahâbîden nakledildiği bilgisini verdiği³ "men hafıza" rivâyetinin, 13 sahâbîden 41 farklı senedle tahrîc edildiği tespit edilmiştir. Söz konusu metin hicrî III. asırdan sonra telif edilen eserlerde yer alırken aynı asırda yaşayan cerh-ta'dil âlimlerinin görüşlerine de konu olmuştur. Bu eserler daha çok kırk hadis ve duafâ literatürü içinde kabul edilen kitaplardan oluşurken az da olsa hadis usulüne dair eserlerde de rivâyete temas edilmiştir.⁴ İbn Hacer, (852/1449) İbnü'l-Cevzî'nin (597/1201) "men hafıza" rivâyetini *el-İlel'* de değerlendirdiğini, İbnü'l-Münzir'in bu rivâyetle ilgili müstakil bir başlık açtığını, kendisinin de rivâyete

² Ümmetimden kim din işleriyle ilgili kırk hadis ezberlese kıyamet günü Allah Teâlâ onu âlim ve fakih olarak diriltir. Bu ve farklı lafızlarda nakledilen rivâyet, makale boyunca rivâyet من حفظ ifadesiyle başladığı için "men hafıza rivâyeti" şeklinde kullanılacaktır.

³ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Erba'üne'n-Neveviyye*, thk. Kusayy Muhammed Nurs el-Hallâk - Enver b. Ebî Bekr (Cidde: Dârü'l-Minhâc, 2009). 37-42

⁴ Bu kitaplardan tespit edilenlerden bazıları şunlardır: 1- Muhammed b. Eslem et-Tûsî (242/856), *el-Erba'ün*. 2- Hasen b. Süfyân b. Âmir eş-Şeybânî (303/916), *Kitâbü'l-Erba'ün*. 3- İbn Hibbân el-Büstî, (354/965), *el-Mecrûhîn*. 4- er-Râmhürmüzî el-Fârisî (360/971), *el-Muhaddisü'l-fâsil beyne'r-râvî ve'l-vâ'î*. 5- İbn Adî (365/976), *el-Kâmil fi du'afâ'i'r-ricâl*. 6- Ebû Nuaym el-İsfahânî, (430/1038), *Hiyetü'l-Evliyâ*. 7- Beyhakî, (458/1066) *eş-Şuabü'l-İman*. 8- Hatîb el-Bağdâdî (463/1071), *Şerefü Ashâbi'l-Hadîs*. 9- İbn Abdilber en-Nemerî (463/1071), *Câmiu beyâni'l-ilm ve fazlihî*. 10- İbn Ved'ân (494/1100), *el-Erba'üne'l-Ved'âniyye*. 11- Kâdî İyaz (544/1149), *el-İlma'*. 12- İbn Asâkir, (571/1176), *el-Erba'ün fi'l-hassi ale'l-cihâd, Mu'cemü's-şuyûh*. 13- Ebû Tâhir es-Silefî, (576/1180), *Erba'üne'l-büldâniyye*. 14- Ebu'l-Ferec İbnü'l-Cevzî (597/1201), *el-İlel'ü'l-mütenâhiye*. 15- Sadruddîn el-Bekrî, (656/1258), *Kitâbü'l-erba'üne hadisen*.

tin farklı tariklerini bir risalede özetlediğini ancak tüm tariklerin illetten kurtulamadığını ifade etmiştir.⁵

Bu başlıkta “men hafıza” rivâyetinin sahâbî râvilerine göre tespiti yapıлып rivâyetin nakledildiği kaynaklar zikredilecek akabinde her rivâyetin senedinde yer alan problemlî râviler cerh-ta’dil âlimlerinin görüşleri etrafında bir değerlendirilmeye tabi tutulacaktır.

a) Hz. Ali Rivâyeti.

*Kim ümmetimin faydalanacağı kırk hadis ezberlerse kıyamet günü Allah, onu fakih ve âlim olarak diriltir.*⁶

İbnü'l-Cevzî, Hz. Ali'den nakledilen bu rivâyeti, Ebu'l-Kâsım Abdullah b. Âmir et-Tâî'nin tahrîc ettiğini belirtmiştir. Hadis hafızları, et-Tâî'nin babası aracılığı ile Ehl-i beyt'ten batıl rivâyetlerin yer aldığı bir nüsha naklettiğine işaret ettikten sonra bu rivâyeti Abbâd b. Suheyb (242/856) ile Abdülmelik b. Hârun'un babaları aracılığı ile dedelerinden rivâyet ettiğini söylemişlerdir.⁷

Hz. Ali'den nakledilen rivâyetin senedinde Ehl-i beyt ile bağı olan râviler yer almaktadır. Ancak sened, Ali b. Mûsâ er-Rıdâ'dan hadis cüzü uyduran bir râvi tarafından Ehl-i beyt imamlarına nispet edilerek nakledilmiştir. Rivâyetin isnadı şu şekildedir:

* Hz. Ali > Hz. Hüseyin (İbn Ali) > Hüseyin b. Ali (Zeynelâbidîn) > Muhammed el-Bâkır > Ebû Ca'fer Muhammed es-Sâdık > Mûsâ b. Ca'fer > Ali b. Mûsâ er-Rıdâ > Ahmed b. Âmir b. Süleyman et-Tâî > **Abdullah b. Ahmed Âmir et-Tâî**

İbnü'l-Cevzî, Zehebî ve İbn Hacer, et-Tâî'nin, babası >Ali b. Mûsâ er-Rıdâ aracılığı ile Ehl-i beyt'ten *Müsnedü Rıdâ*, *Sahîfetü İmâm Rıdâ* adı verilen bir ha-

⁵ Ebu'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *Telhîsü'l-habîr fi tahrîci ehâdisi'l-Râfi'l-Kebîr*, thk. Ebû Âsım Hasan b. Abbas b. Kutub (Mısır: Dârü'l-Kurtuba, 1995), 3: 202. İbn Hacer'in rivâyete dair yaptığı çalışma tespit edilememiştir.

⁶ مَنْ حَفِظَ عَلَى أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا يَنْتَفِعُونَ بِهَا، بَعَثَ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيهَا عَالِمًا

⁷ Ebu'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye fi'l-ehâdisi'l-vâhiye*, thk. İrşâdü'l-Hakk el-Eserî (Lahor: Dâru Neşri'l-Kütübî'l-İslâmiyye, 1979), 1: 111.

dis cüzü uydurduğunu belirtirken; Hasan b. Ali ez-Zührî, et-Tâî'nin ümmî olduğunu ve (hadis rivâyetinde) kabul görmediğini ifade etmiştir.⁸

Ahmed b. Âmir b. Süleyman, *muammerûndan* olup Samarra'da ikamet etmiş ve Ali b. Mûsâ er-Rıdâ'dan hadis nakletmiştir.⁹ Suyûtî (911/1505) ve Fettenî (986/1578) gibi âlimler kendisini hadis uydurmakla itham etmişlerdir.¹⁰

Ali b. Mûsâ er-Rıdâ, hakkında İbn Hibbân, babası Mûsâ b. Ca'fer'den farklı rivâyetler naklettiğini, hadis rivâyetinde vehme düştüğünü ve hata yaptığını belirtirken Sem'ânî (562/1166), bu bilgilerle birlikte soyunun temiz, ilim ehlinde faziletli bir kimse olduğunu ifade etmiştir.¹¹

Zehebî ve İbn Hacer, Ali b. Mûsâ'dan Ebu's-Salt, Dâvûd b. Süleyman el-Kazvînî, Ahmed b. Âmir ve Ali b. Mehdî el-Kâdî gibi hadis uydurmakla itham edilen kimseler rivâyette bulunmuşlardır dedikten sonra mezkûr rivâyette ilgili asıl problemin bu rivayeti nakletmeyen kimselere nispet edilmesi ile ilgili olduğunu belirtmişlerdir.¹²

⁸ İbnü'l-Cevzî, *el-İlel*, 1: 112; Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dumaşkî. *Mizânü'l-İ'tidâl fi nakdi'r-ricâl veylühü Zeylû Mizân'il-İ'tidâl*. thk. Ali Muhammed Muavvad - Âdil Ahmed Abdülmevcûd. (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1995), 2: 390; Ebu'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, thk. Abdülfettah Ebû Gudde (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2002), 4: 425.

⁹ Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu medîneti's-selâm (Târîhu Bağdâd)*, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1417), 5: 551.

¹⁰ Suyûtî, Ebu'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebi Bekr b. Muhammed el-Hudayrî, *ez-Ziyâdât ale'l-Mevdûât ve yüsemâ zeylû el-Leâli'l-masnûa'*, thk. Râmiz Hâlid Hacı Hasan, (Riyad: Mekbetetü'l-Maârif, 2010), 2: 577; Cemâlüddîn Muhammed Tâhir b. Ali el-Fettenî, *Tezkiretü'l-Mevdû'ât* (Kahire: İdâretü't-Tıbbâ'ati'l-Münîre, 1343), 1: 28, 365.

¹¹ İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *Kitâbü'l-mecrûhîn mine'l-muhaddisîn*. thk. Muhammed Abdülmecid es-Selefi, (Riyad: Dâru's-Sâmi'î, 1. Basım, 2000), 2: 106; Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muhammed b. Mansûr el-Mervezî es-Sem'ânî, *el-Ensâb*, thk. Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî el-Yemânî (Haydarabad: Dâiratü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, 1962), 6: 139-140.

¹² Zehebî, *el-Mizân*, 3: 158; Ebu'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, thk. Muhammed Avvâme (Suriye: Dâru'r-Rüşeyd, 1986), 405.

Mûsâ b. Câfer hakkında İbn Ebî Hâtim (327/938) sika derken, Zehebî ile İbn Hacer'in sadûk ve âbid olduğuna dair görüşleri de bulunmaktadır.¹³ Ukaylî'nin onunla ilgili kullandığı "gayr-i mahfûz" ifadesi¹⁴ tenkit edilmiş olup bu görüşü Şuayb el-Arnâvut ve Beşşâr Avvâd Ma'rûf tashih etmişlerdir.¹⁵ Senedin diğer râvileri Ehl-i beyt'in önde gelen imamları olup sika kabul edilmişlerdir.

el-Bekrî'nin (656/1258) senedi de aynı tarikle gelmektedir.¹⁶ Ayrıca İbnü'l-Cevzî ve el-Bekrî'nin eserlerinde, sened zikretmeksizin Abbâd b. Sühayb'in de rivâyet ettiği bilgisi vardır.¹⁷ Abbâd hakkında Ahmed b. Hanbel, yalan rivâyetlere sahip olduğunu belirtirken Buhârî, hadislerinin terk edildiğini dile getirmiştir.¹⁸ Ali b. el-Medîni "hadisi boşa gitti, terk edilir yazılmaz" ifadesiyle cerh ederken İbn Hibbân, Kaderiyye'den ve bid'atçı kabul etmiştir. Bununla birlikte Ebû Dâvûd, "sadûk, Kaderî" tanımlaması yaparken İbn Adî, "zayıf olmakla birlikte hadisleri yazılabilir" demiştir.¹⁹

el-Bekrî'nin belirttiğine göre Hz. Ali rivâyetini nakleden bir başka râvi Abdülmelik b. Hârûn'dur. Münekkitler tarafından babası aracılığıyla dedelerinden hadis uydurmakla itham edilmiştir. Yahyâ b. Maîn, "kezzâb", Ebû Hâtim, "metrûkü'l-hadîs", İbn Hibbân, "hadis uydurur", es-Saidî, "deccâl, kezzâb" ifadeleri ile cerh ederlerken Buhârî, kendisine göre cerhin en ağır ifadesi "münkerü'l-hadîs" ile değerlendirmiştir.²⁰ Bu bilgiler ışığında Ehl-i beyt imamlarından geldiği iddia edilen Hz. Ali rivâyetinde Abdullah b. Ah-

¹³ Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, thk. Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî el-Yemânî (Haydarabad, 1953), 8: 139; Zehebî, *el-Mizân*, 4: 201; İbn Hacer, *et-Takrîb*, 505.

¹⁴ Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ el-Ukaylî, *Kitâbu'd-duâfâi'l-kebîr*, thk. Abdülmü'tî Emîn Kal'acı (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984), 4: 155-156.

¹⁵ Şuayb el-Arnâvut - Beşşâr Avvâd Ma'rûf, *Tahrîru Takrîbü't-tehzîb* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1997), 3: 428. Görüşlerini Ebû Hâtim'e göre ortaya koymuşlardır.

¹⁶ Hasan b. Muhammed b. Muhammed et-Teymî Sadruddîn el-Bekrî, *Kitâbü'l-erbaîne hadîsen*, thk. Muhammed Mahfuz (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1980), 29.

¹⁷ İbnü'l-Cevzî, *el-'İlel*, 1: 111; Sadruddîn el-Bekrî, *Kitâbü'l-erbaîne hadîsen*, 30.

¹⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fi el-Buhârî, *ed-Duâfâu's-sağîr*, thk. Ebû Abdullah Ahmed b. İbrahim b. Ebu'l-Ayneyn (Mektebetü İbn Abbas, 2005), 87.

¹⁹ Zehebî, *el-Mizân*, 2: 367; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, 4: 390.

²⁰ Buhârî, *ed-Duâfâu's-sağîr*, 89; Zehebî, *el-Mizân*, 2: 666; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, 5: 276.

med ve babası Ahmed b. Âmir et-Tâî'nin hadis uydurmakla itham edildikleri tespit edilmiştir. Rivâyet bu senedle mevzudur.

b) Abdullah b. Mesud Rivâyeti.

Ümmetinden kim kırk hadis ezberlerse Allah bu sayede ona fayda sağlar ve kendisine "istediğin kapısından cennete gir" denilir.²¹

Ebû Nuaym (430/1038), Hatîb el-Bağdâdî (463/1071), Ebû Mansûr İbn Asâkîr (620/1223) ve İbnü'l-Cevzî nakletmişlerdir.²²

Ebû Nuaym, Hatîb el-Bağdâdî ve İbnü'l-Cevzî rivâyetlerinin müşterek râvisi "meçhûlü'l-hâl kabul edilen Sa'd b. Muhammed'dir. İbn Asâkîr'in rivâyeti, diğerlerinin senedi ile biraz daha yukarıda hadis uydurmakla itham edilen Duhaym b. Muhammed el-Kaydâvî de birleşmektedir.²³ el-Bekrî de İbn Asâkîr'in bulunduğu bir senedle tahrîc etmiştir. Rivâyetin senedi şu şekildedir:

* Abdullah b. Mesud > Zirr b. Hubeys > Âsım b. Behdele > Ebû Bekir b. Ayyâş > Duhaym b. Muhammed el-Kaydâvî > Muhammed b. Hafs el-Hızâmî > Muhammed b. Osman b. Ebî Şeybe > Sa'd b. Muhammed b. en-Nâkil.

en-Nâkil'den **Ebû Nuaym el-İsbahânî** naklederken aynı râviden Muhammed b. Ca'fer b. Allân aracılığıyla **Hatîb el-Bağdâdî** nakletmiştir. Ayrıca **Ebû Nuaym el-İsbahânî** rivâyetini, Hamd b. Ahmed > Muhammed b. Abdülbâkî b. Ahmed > **İbnü'l-Cevzî** rivâyet etmiştir. Bunun yanında **el-Kaydâvî** den sonra Hüseyin b. İshak > Abdülbâkî b. Kâni' > Ahmed b. Mûsâ b. Merdûyeh > Ahmed b. Abdurrahman b. Muhammed > Ebû Nasr Ahmed el-İsbahânî > **İbn Asâkîr** > Hasan b. Muhammed (babası ve dedesi) > **el-Bekrî** senediyle de nakledilmiştir.

²¹ مَنْ حَفِظَ عَلَى أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا يَنْفَعُهُمُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهَا، قِيلَ لَهُ: أَدْخَلَ مِنْ أَيِّ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ شَبْتَتْ

²² Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1409), 4: 189; Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî Hatîb el-Bağdâdî, *Şerefü ashâbi'l-hadîs*, thk. M. Sait Hatipoğlu (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1972), 20; İbnü'l-Cevzî, *el-İlel*, 1: 112; İbn Asâkîr, *Kitâbü'l-erbaîn fi menâkibi ümmühâti'l müminîn*, 33.

²³ Bazı kaynaklarda ismi Abdurrahman b. Muhammed el-Esedî olarak geçmektedir. Nisbeti, Lisânü'l-Mizân'da Kaydâvî, el-İlel'de Saydâvî, Hilye'de Kayravânî şeklindedir. İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, 2: 588; İbnü'l-Cevzî, *el-İlel*, 1: 112; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 4: 189.

İki farklı sened ile beş muhaddisin naklettiği rivâyetin müşterek râvilerden Muhammed b. Hafs el-Hızâmî ile hocası Duhaym b. Muhammed el-Hızâmî hakkında Zehebî, uydurdıkları bir kırk hadis risalesinin bulunduğu-
na ifade etmiştir.²⁴ Rivâyet bu senedle mevzu hükmündedir.

c) Muaz b. Cebel Rivâyeti.

Ümmetinden kim din işleriyle ilgili kırk hadis ezberlerse kıyamet günü Allah Teâlâ onu âlim ve fakih olarak diriltir.²⁵

Râmhürmüzî, İbnü'l-Cevzî ve Ebû Tâhir es-Silefî bu lafızla naklederken Râmhürmüzî ve İbn Abdilber, “حَفِظَ” fiilinin yerine “تَعَلَّمَ” fiilini kullanmış ayrıca kıyamet günü fakih ve âlimler topluluğu ile birlikte diriltileceklerini belirten ifadelerle de “بِعَثَّةِ اللَّهِ فِي زُمْرَةِ الْفُقَهَاءِ وَالْعُلَمَاءِ” tahrîc etmişlerdir.²⁶ Rivâyetin senedi şu şekildedir:

* Muaz b. Cebel > İsmail b. Ebû Ziyâd > Şuayb b. Süleyman (Meymûn) > Hâtim b. İsmail > Abbâd b. Yakub > Muhammed b. Abdullah b. Süleyman > Ebû Bekir Ahmed b. Mûsâ b. Merdûyeh > Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Abdurrahman b. Muhammed el-Hadramî & Muhammed b. Hasan el-Hadramî > **Râmhürmüzî**

Ayrıca Muaz b. Cebel > İbn Abbâs > Atâ > İbn Cüreyc senediyle **Hüseyn b. Ulvân**; Muaz > İbn Abbâs > Atâ > Abdülmecid > Babası > Abdülmecid b. Ebî Revvâd senediyle **İbn Abdilber** tahrîc ederlerken; İbn Ebî Revvâd'dan Abdullah b. Ahmed el-Gazzâ > Muhammed b. Said senediyle **Râmhürmüzî** ve Muhammed b. İbrahim eş-Şâmî > Dârekutnî > Berkânî > Ebû Gâlib > İbn Nâsır senediyle **İbnü'l-Cevzî** tahrîc etmişlerdir.²⁷

²⁴ Zehebî, *el-Mîzân*, 3: 526.

²⁵ مَنْ حَفِظَ عَلَى أُمَّتِي خَدِيْبًا مِنْ أَمْرِ دِيْنِيهَا، بَعَثَ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيْهَا عَالِمًا

²⁶ Ebû Muhammed İbn Hallâd el-Hasen b. Abdirrahmân b. Hallâd el-Fârisî er-Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsil beyne'r-râvî ve'l-vâ'î*, thk. Muhammed Acac el-Hatib (Beirut: Dârü'l-Fikr, 1404), 172-173; Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî İbn Abdilber, *Câmi'u beyâni'l-'ilm ve fadlihî ve mâ yenbağî fi rivâyetihî ve hamlihî*, thk. Ebu'l-Eşbel ez-Züheyrî (S. Arabistan: Dâru İbnü'l-Cevzî, 1994), 1:197; İbnü'l-Cevzî, *el-'İlel*, 1: 112.

²⁷ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsil*, 172-173; İbn Abdilber, *Câmi'u beyâni'l-'ilm*, 1:197; İbnü'l-Cevzî, *el-'İlel*, 1: 112.

Râmhürmüzî ve es-Silefî'den nakledilen ilk rivâyetin senedinde yer alan İsmail b. Ziyâd hakkında İbn Hibbân, "deccâl" hükmü verip kitaplarda ondan nakilde bulunulmaması gerektiğini belirtirken; Dârekutnî, "kezzâb ve metruk" olduğunu ifade etmiştir. İbnü'l-Cevzî, bu rivâyete maktû' (munkatî' manasında) hükmü vermiştir. Ayrıca İbn Abbas'ın Muaz'dan hadis naklettiğine dair bilgi de yoktur.²⁸ Rivâyeti ondan nakleden Şuayb b. Süleyman hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Bu yönüyle meçhul bir râvi vardır. Ancak Şuayb b. Meymûn isminde bir öğrencisi vardır ve "zayıf, münkerü'l-hadis" kabul edilmiştir ki bu yönüyle de zayıf bir râvi vardır.²⁹

Aynı senedde yer alan Abbâd b. Yakub, bazı münekkitlerce sika kabul edilmekle birlikte, Hz. Osman'a şetmettiği, dînin bazı kurallarını hafife aldığı ve Şiiliği benimsemesinin yanında propagandasını da yaptığı zikredilmiştir. Senedin daha sonraki râvilerinin incelenmesine gerek kalmaksızın rivâyetin mevzu olduğu tespit edilmiştir.³⁰

İbnü'l-Cevzî'nin naklettiği senedde yer alan Muhammed b. İbrahim eş-Şâmî, hakkında İbn Hibbân "hadis uydurur" ifadesini kullanmış ve kendisinden hadis rivâyetinin uygun olmadığını belirtmiştir.³¹ Rivâyeti İbn Cüreyc aracılığıyla nakleden Hüseyin b. Ulvân hakkında İbn Hibbân ve İbn Adî, bu râvinin hadis uydurduğunu belirtirken Dârekutnî, "metruk" hükmü vermiştir. Her iki sened mevzu hükmündedir.³²

Râmhürmüzî ve İbn Abdilber'in Abdülmecid b. Ebî Revvâd'dan naklettikleri rivâyetin senedinde yer alan Revvâd ve babası hakkında Mürcîî olduklarına yönelik tenkitler bulunmakla birlikte, "sadûk, çok hata yapan, metrûk"

²⁸ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 1: 129; Ebû Ahmed Abdullah b. Adî b. Abdillâh el-Cürcânî İbn Adî, *el-Kâmil fî du'afâi'r-ricâl*, thk. Âdil Ahmed Abdülmecûd - Ali Muhammed Muavvad (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, b.y.), 1: 510; İbnü'l-Cevzî, *el-İlel*, 1: 119; Zehebî, *el-Mîzân*, 1: 231; Ebu'l-Fadl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb* (Kahire: Dâru'l-Kitâbî'l-İslâmiyye, 1993), 1: 298.

²⁹ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 1: 362; İbn Adî, *el-Kâmil*, 5: 5; Zehebî, *el-Mîzân*, 2: 278.

³⁰ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 5: 559; İbn Adî, *el-Kâmil*, 2: 172; Zehebî, *el-Mîzân*, 2: 379.

³¹ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 2: 301.

³² İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 1: 244-245; İbn Adî, *el-Kâmil*, 3: 231; Ebu'l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, *Ta'likâtü'd-Dârekutnî ale'l-Mecrûhîn li-İbn Hibbân*, thk. Halil b. Muhammed el-Arabî (Kahire: Dâru'l-Kitâbî'l-İslâmiyye, 1994), 74.

gibi ifadeler kullanılmıştır. İbn Ebî Revvâd'ı, Yahyâ b. Saîd el-Kattân (198/813), "kezzâb" lafzı ile cerh etmiş, Ebû Dâvûd, Ahmed b. Hanbel ve Yahya b. Maîn ise onun sika olduğunu fakat Mürcülük propagandası yaptığını, bazen de hadis rivâyetinde hatalı davrandığını belirtmişlerdir. İbn Abdilber rivâyetinin senedi, İbn Ebî Revvâd'dan sonra zikredilmemiştir. Yapılan değerlendirmeler ışığında Muaz rivâyetinin sadece bu senedi zayıf kabul edilmiştir.

d) Ebu'd-Derdâ Rivâyeti.

Ümmetimden kim din işleriyle ilgili kırk hadis ezberlerse kıyamet günü Allah Teâlâ onu fakih olarak diriltir. Ben de ona kıyamet günü şefaât eder şahitlik yaparım.³³

Ebû Bekir el-Bezzâz eş-Şâfiî (354/965), İbn Hibbân, es-Silefi ve İbnü'l-Cevzî rivâyet etmişlerdir.³⁴

Rivâyeti, birden çok kişinin kendisinden aldığı müşterek râvi, Abdülmelik b. Harun b. Antere'dir. Rivâyetin senedi şu şekildedir:

Ebu'd-Derdâ > Abdurrahman eş-Şeybânî(Dedesi) > Antere b. Abdurrahman, (Babası) > Abdülmelik b. Hârûn b. Antere > İbrahim b. Ümeyye > Hâşim b. Velîd el-Herevî > **İbn Hibân** > **Dârekutnî** > Cevherî > Muhammed b. Abdülmelik b. Hârûn > **İbnü'l-Cevzî**.

Rivâyet Harun b. Antere'den sonra Fadl b. Gânem > Abdullah b. Muhammed b. Ebî'd-Dünyâ > **Ebû Bekir Bezzâz eş-Şâfiî** > Ebû Tâlib İbn Gaylân > Hibetullah b. Muhammed b. el-Husayn aracılığıyla **İbnü'l-Cevzî** tarafından nakledilmiştir.

Rivâyetin müşterek râvisi kabul edebileceğimiz Abdülmelik b. Harun b. Antere, Yahyâ b. Maîn, es-Sa'dî, İbn Hibbân ve İbn Adî tarafından "vadda', deccâl, kezzâb" gibi cerhin en ağır ifadeleri ile tenkit edilmiştir. Ahmed b.

³³ مَنْ حَفِظَ عَلَيَّ أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا مِنْ أَمْرِ دِينِهَا، بَعَثَ اللَّهُ فَفِيهَا، وَكُنْتُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَافِعًا وَشَهِيدًا

³⁴ Muhammed b. Abdullah b. İbrahim b. Abdeveyh el-Bağdâdî Ebû Bekir eş-Şâfiî, *Kitâbü'l-Fevâid (Gaylâniyât)*, thk. Hilmi Kâmil (Riyad: Dâru İbnü'l-Cevzî, 1997), 1: 370; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 2: 133; Silefi, *Erba'üne'l-büldâniyye (Kitâbü'l-Erba'in el-müstagnî bi-ta'yîni mâ fîhi 'ani'l-mu'în)*, 72; İbnü'l-Cevzî, *el-İlel*, 1: 113.

Hanbel, Ebû Hâtim ve Dârekutnî, zayıf ve metruk kabul etmişlerdir. Rivâyet bu senedlerle mevzudur.³⁵

e) **Abdullah b. Ömer Rivâyeti.**

Abdullah b. Ömer'den farklı lafızlarla iki rivâyet nakledilmiş olup birinci rivâyet "Ümmetimden kim sünnetten kırk hadisi onlara nakletmek için ezberlese kıyamet günü onun şefaathisi veya şahidi olurum"³⁶ lafzıyla İbn Abdilber, İbnü'l-Cevzî ve el-Bekrî tarafından rivâyet edilmiştir.³⁷

İkinci rivâyet ise "Kim benden (sünnetimden) kırk hadisi, ümmetimden beni göremeyen kimselere naklederse âlimler topluluğuna yazılır ve şehitlerle birlikte haşrolur"³⁸ lafzıyla el-Bekrî tarafından yalancılığı kabul edilen İbn Ved'ân'ın bulunduğu bir senedle nakledilirken İbnü'l-Cevzî, sened zikretmeksizin meçhul râvileri olduğunu belirtmiştir.³⁹ İbn Abdilber, İbn Ved'ân ve el-Bekrî'den iki farklı senedle gelen rivâyetin senedi şu şekildedir:

* Abdullah b. Ömer > Amr b. Dînâr > Süfyan b. Uyeyne > Ebû Ali Hasan b. Sabbâh el-Bezzâr > Ahmed (Babası) > Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed > Ebû Said el-Eznî > **Ebû Nasr İbn Ved'ân** > Ebu'l-Fütûh, (Ebû Abdullah el-Hüseyn el-Mevsilî'nin kitabından) > **el-Bekrî.**

* Abdullah b. Ömer > Nâfi' > Mâlik b. Enes > Yahya b. Abdullah b. Bukeyr > Ebû Ahmed Humeyd b. Mahled b. Zencûye > Yakub b. İshak b. İbrahim b. Yezid b. Hacer > Mesleme b. Kâsım > Ahmed b. Abdullah > **İbn Abdilber.**

el-Bekrî'nin senedi Yezid b. Hacer'den sonra Müeyyid b. Muhammed Ali et-Tûsî > Ebû Sa'd Abdurrahman b. Hamdân > Fadl b. Ahmed b. Muhammed el-Cürcânî > Muhammed b. Câmî' es-Sayrafî, (Hayyâd) > Müeyyid b. Muhammed Ali et-Tûsî şeklinde ayrılmaktadır.

³⁵ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 2: 133; İbn Adî, *el-Kâmil*, 6: 529; Zehebi, *el-Mîzân*, 2: 666; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, 4: 71.

³⁶ مَنْ حَفِظَ عَلَيَّ أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا مِنَ السَّنَةِ، حَتَّى يُؤَدِّيَ إِلَيْهِمْ كُنْتُ لَهُ شَفِيعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ

³⁷ İbn Abdilber, *Câmi'u beyâni'l-ilm*, 1: 193; İbnü'l-Cevzî, *el-İlel*, 1: 120; Hasan b. Muhammed b. Muhammed et-Teymî Sadruddîn el-Bekrî, *Kitâbü'l-erbaîne hadîsen*, thk. Muhammed Mahfuz (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1980), 33.

³⁸ مَنْ نَقَلَ عَلَيَّ إِلَى مَنْ لَمْ يَلْحَقْنِي مِنْ أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا، كُتِبَ فِي رُؤْمَةِ الْعُلَمَاءِ، وَخُسِرَ فِي جُمْلَةِ الشَّهَدَاءِ

³⁹ Sadruddîn el-Bekrî, *Kitâbü'l-erbaîne hadîsen*, 34.

İbn Abdilber, bu tariki “men hafıza” rivâyetinin en sağlam senedi kabul etmiş ancak Yahya b. Abdullah b. Bükeyr’in zaptının tam olmadığını ve Mâlik b. Enes’in böyle bir rivâyetinin bilinmediğini, ondan rivâyet edenin hata yaptığını, ayrıca kendisine ait olmayan bir metni Mâlik’e izafe ettiğini söylemiştir.⁴⁰ İbn Abdilber ve el-Bekrî’nin zikrettikleri isnadda yer alan Yakub b. İshak b. Hacer el-Askalânî, hadis uyduran biri kabul edilerek “kezzâb” ifadesiyle cerh edilmiştir. Zehebî ve İbn Hacer, sözkonusu râvinin biyografisinde “men kezebe” rivâyetinin İbn Abdilber’den gelen İbn Ömer tarikini örnek olarak zikretmişlerdir.⁴¹

İbn Ved’ân’ın naklettiği rivâyet, söz konusu râvi hadis uyduran biri kabul edildiği için mevzudur.⁴² Dolayısıyla iki farklı senedle dört eserde tahrîc edilen İbn Ömer rivâyeti mevzu hükmündedir.

f) Abdullah b. Abbas Rivâyeti.

İbn Abbas’tan farklı lafızlarla iki rivâyet nakledilmiş olup birinci rivâyet İbn Hibbân ve İbnü’l-Cevzî tarafından “Ümmetimden kim kırk hadis ezberlese kıyamet günü Allah Teâlâ onu âlim ve fakih olarak diriltir”⁴³ lafızıyla tahrîc edilmiştir.⁴⁴

İkinci rivâyet “Ümmetimden kim sünnetten kırk hadis ezberlese kıyamet günü onun şefaâtçisi olurum”⁴⁵ ifadeleriyle Hasan b. Süfyân tahrîc etmiştir. Daha sonra İbn Adî, Hatîb el-Bağdâdî, İbn Abdilber, İbnü’l-Cevzî ve el-Bekrî, Hasan b. Süfyân’ın da yer aldığı senedle nakletmişlerdir. Kâdı İyaz, son kısmını “كُنْتُ لَهُ” “شَفِيعًا مِنَ النَّارِ” ifadeleriyle tahrîc etmiştir.⁴⁶ Rivâyetin, iki farklı senedle nakledilen tarikleri şu şekildedir:

⁴⁰ İbn Abdilber, *Câmi’u beyâni’l-’ilm*, 1: 193.

⁴¹ Zehebî, *el-Mizân*, 4: 449; İbn Hacer, *Lisânü’l-Mizân*, 6: 335.

⁴² Zehebî, *el-Mizân*, 3: 657; Zehebî, *es-Siyer*, 19: 164-165.

⁴³ مَنْ حَفِظَ عَلَى أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا، بَعَثَ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيهَا عَالِمًا

⁴⁴ İbnü’l-Cevzî, *el-’İlel*, 1: 115.

⁴⁵ مَنْ حَفِظَ عَلَى أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا مِنَ السُّنَّةِ، كُنْتُ لَهُ شَفِيعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ

⁴⁶ Hasan b. Süfyân, *Kitâbü’l-Erbâin*, 86; İbn Adî, *el-Kâmil*, 1: 537, 3: 436; İbn Abdilber, *Câmi’u beyâni’l-’ilm*, 1: 196; Hatîb el-Bağdâdî, *Şerefü ashâbi’l-hadîs*, 20; Ebu’l-Fadl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî Kâdı İyâz, *el-İlmâ’ ilâ ma’rifeti usûli’r-rivâyeti ve takyîdi’s-semâ’*, thk. Seyyid Ahmet Sakr (Kâhire: Dârü’t-Turâs, 1970), 23; İbnü’l-Cevzî, *el-’İlel*, 1: 116; Sadruddîn el-Bekrî, *Kitâbü’l-erbaîne hadîsen*, 30-31.

* Abdullah b. Abbâs > Atâ' b. Ebî Rebâh > Mücâhid > İshak b. Nüceyh > Ali b. Hucr > **Hasan b. Süfyân** > **İbn Hıbbân** > **Dârekutnî** > Cevherî > İbn Hayrûn > **İbnü'l-Cevzî**.

Rivâyetin Hasan b. Süfyân'dan sonra **İbn Adî** > Hamza > İbn Mes'ade > İbrahim b. Muhammed > Ebû Abdullah Muhammed b. es-Selâl > **İbnü'l-Cevzî** tarikinın yanı sıra **İbn Abdilber'in** Muhammed b. Ahmed et-Tûsî > Ebu'l-Hasan Yakub b. İshâk > Mesleme > Ahmed senediyle naklettiği varyantı da bulunmaktadır. İbn Abdilber isnadında Mücâhid yer almamaktadır. Mücahid'in zikredilmediği başka bir tarik İbn Abbâs > Atâ > İbn Cüreyc > Halid b. Yezîd > Ahmed b. Bekr el-Bâlisî > Muhammed b. Minhâl > İbn Adî > Hamza > İbn Mes'ade > İsmail b. Ahmed > İbnü'l-Cevzî senediyle nakledilmiştir.

* Abdullah b. Abbâs'tan nakledilen başka bir tarikte Atâ zikredilmemiş ve sened Mücâhid > İshak b. Nüceyh > Abdülhâlik b. el-Münzir > Hasan b. Kuteybe el-Huzâî > Mekkî b. Abdân > Ebû Bekir el-Cevzakî > Saîd b. Ebû Saîd en-Nisâbûrî > Râbia b. Mahmud el-İsbahânî > Muhammed b. Nâsır > **İbnü'l-Cevzî** şeklinde tespit edilmiştir.

İbn Abbâs'tan nakledilen rivâyetin senedinde yer alan İshak b. Nüceyh el-Maltî'yi Yahya b. Saîd el-Kattân, Ahmed b. Hanbel, Nesâî gibi âlimler "insanların en yalancısı, kezzâb, deccâl" gibi ifadelerle cerh etmişlerdir.⁴⁷ İbn Adî'nin de bulunduğu senedle İbnü'l-Cevzî'nin naklettiği tarikte yer alan Hâlid b. Yezîd, "yalancı, daifü'l-hadîs, meçhul" kabul edilmiştir. İbn Abbâs rivâyeti mevzu hükmündedir.⁴⁸

g) Enes b. Mâlik Rivâyeti.

Enes b. Mâlik'ten farklı lafızlarla yedi rivâyet nakledilmiş olup "Ümmet-i me nakletmek üzere, kim helal ve haramlardan ihtiyaç duyacakları kırk hadis ezberlerse Allah Teâlâ onu fakih ve âlim olarak yazar"⁴⁹ ifadesiyle gelen tariki Hasan b. Süfyân ve İbnü'l-Cevzî rivâyet etmişlerdir.⁵⁰

⁴⁷ Zehebî, *el-Mîzân*, 1: 201.

⁴⁸ İbn Adî, *el-Kâmil*, 3: 436; Zehebî, *el-Mîzân*, 1: 646; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, 2: 389.

⁴⁹ مَنْ حَفِظَ عَلَيَّ أَرْبَعِينَ حَدِيثًا مِمَّا يَخْتِاجُونَ إِلَيْهِ مِنَ الْحَلَالِ وَالْحَرَامِ، كَتَبَ اللَّهُ فَعِيهَا عَالِمًا

⁵⁰ Hasan b. Süfyân, *Kitâbü'l-Erbâin*, 86; İbnü'l-Cevzî, *el-'İlel*, 1: 120.

İkinci rivâyeti "Kim ümmetimin din işleriyle ilgili kırk hadis ezberlerse kıyamet günü Allah Teâlâ onu fakih ve âlim olarak diriltir"⁵¹ lafzıyla Hatîb el-Bağdâdî ve el-Bekrî rivâyet etmişlerdir.⁵²

İbn Adî, İbn Abdilber ve İbnü'l-Cevzî'nin naklettikleri rivâyetin⁵³ üçüncü tariki "Ümmetime kim kırk hadis naklederse kıyamet günü Allah Teâlâ onu fakih ve âlim olarak diriltir"⁵⁴ lafzıyla vârid olmuştur.

Dördüncü rivâyet, "Ümmetime kim kırk hadis naklederse kıyamet günü Allah Teâlâ onu fakih ve âlim olarak karşılar"⁵⁵ ifadesiyle İbn Abdilber ve İbnü'l-Cevzî tarafından rivâyet edilmiştir.⁵⁶

el-Bekrî'nin tahrîc ettiği beşinci rivâyet,⁵⁷ "Ümmetinden kim din işleriyle ilgili kırk hadis ezberlerse kıyamet günü Allah Teâlâ onu fakih ve âlim olarak diriltir"⁵⁸ lafzıyla rivâyet edilmiştir.

Altıncı rivâyeti İbnü'l-Cevzî, "Kim ümmetimin din işleriyle ilgili kırk hadis ezberlerse kıyamet günü Allah Teâlâ onu fakih olarak diriltir"⁵⁹ lafzıyla tahrîc etmiştir.⁶⁰

Enes b. Mâlik'ten nakledilen "men hafiza" rivâyetinin yedinci tariki İbn Abdilber tarafından "Kim ümmetimin din işlerini onlara öğretmek üzere kırk hadis ezberlerse kıyamet günü onunla getirilir ve kendisine: "dilediğin kimseye şefaât et" denilir⁶¹ lafızla tahrîc edilmiştir.⁶²

Enes b. Mâlik'ten nakledilen rivâyetler, İbn Adî, Hasan b. Süfyân, İbn Abdilber ve el-Bekrî aracılığı ile (Cevzakî'den nakille) günümüze ulaşmıştır.

51 مَنْ حَفِظَ عَلَى أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا مِنْ أَمْرِ دِينِهِمْ، بَعَثَ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيهَا عَالِمًا

52 Hatîb el-Bağdâdî, *Şerefü ashâbi'l-hadîs*, 19; Sadruddîn el-Bekrî, *Kitâbü'l-erbaîne hadîsen*, 44-45.

53 İbn Adî, *el-Kâmil*, 6: 115; İbn Abdilber, *Câmi'u beyâni'l-'ilm*, 1: 192; İbnü'l-Cevzî, *el-'İlel*, 1: 118.

54 مَنْ حَمَلَ عَلَى أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا، بَعَثَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيهَا عَالِمًا

55 مَنْ حَمَلَ عَلَى أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا، لَقِيَ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيهَا عَالِمًا

56 İbn Abdilber, *Câmi'u beyâni'l-'ilm*, 1: 192; İbnü'l-Cevzî, *el-'İlel*, 1: 118.

57 Sadruddîn el-Bekrî, *Kitâbü'l-erbaîne hadîsen*, 44.

58 مَنْ حَمَلَ عَلَى أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا مِنْ أَمْرِ دِينِهَا، بَعَثَ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَرِيفًا عَالِمًا

59 مَنْ حَمَلَ عَلَى أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا مِنْ أَمْرِ دِينِهِمْ، بَعَثَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيهَا

60 İbnü'l-Cevzî, *el-'İlel*, 1: 118-120.

61 مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَحْفَظُ عَلَى أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا، يُعَلِّمُهُمْ بِهَا أَمْرَ دِينِهِمْ، إِلَّا جِيءَ بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَقِيلَ لَهُ: اشْفَعْ لِمَنْ شِئْتَ

62 İbn Abdilber, *Câmi'u beyâni'l-'ilm*, 1:195.

İbnü'l-Cevzî, İbn Adî ve Hasan b. Süfyân senedini kendi hocalarından nakle-
derken; el-Bekrî, Cevzakî senedi ile kendi hocalarından başka bir sened nak-
letmiş ve bu konuda Enes b. Mâlik'ten bir kitabı dolduracak kadar rivâyetin
olduğunu belirtmiştir. Hatîb el-Bağdâdî ise Ebû Nuaym aracılığı ile rivâyet
etmiştir.

İbnü'l-Cevzî, mevzu olduğunu hissettirecek bir ifade olarak (بِسْنَدٍ مُّظْلَمٍ) ter-
kibini kullanmış ve senedlerini zikretmeksizin iki rivâyetin nakledildiği bilgi-
sini vermiştir. Onun Ebû Dâvûd el-A'mâ > Enes b. Mâlik tariki ile nakledildiği
bilgisini verdiği rivâyet, İbn Adî'nin farklı senedle rivâyet ettiği metinle aynı-
dır. Diğer rivâyet ise İbn Abdilber'den gelen Muallâ b. Hilâl > Süddî > Enes b.
Malik senedidir. Rivâyetin Enes b. Mâlik'ten Ömer b. Şâkir, Ebân b. Ayyâş,
Süddî ve İbrahim et-Teymî'nin babası aracılığı ile nakledilen yedi farklı tariki-
ne yönelik sened bilgisi şu şekildedir:

* Enes b. Mâlik > Ömer b. Şâkir > Nasr b. el-Leys > Süleyman b. Seleme >
Ömer b. Sinan > **İbn Adî**.

* Enes b. Mâlik > Ebân b. Ayyâş > Hafs b. Cümei > Haccâc b. Nusayr >
Humeyd b. Zencûye > **Hasan b. Süfyân**.

* Enes b. Mâlik > Ebân b. Ayyâş > Amr b. el-Ezher > Ali b. İsa > Ahmed b.
Sâlih > Muhammed b. Ahmed > Yakub b. İshâk > Mesleme b. Kâzım > Ah-
med b. Abdullah > **İbn Abdilber**.

* Enes b. Mâlik > Ebân b. Ayyâş > Muallâ b. Hilâl > Eşref b. Muhammed >
Muhammed b. Eslem > Veki' > Ebû Zâhir b. Ahmed Serahsî > Ebû Zâhir b.
Ahmed > Ebû Osman el-Buhayrî > Ebu'l-Kâsım Zâhir > Ebu'r-rûh es-Sûfî >
el-Bekrî.

* Enes b. Mâlik > Ebân b. Ayyâş > Muallâ b. Hilâl > Muhammed b. Ebân >
Muhammed b. Ömer > Abdullah b. Cafer b. Ahmed > Ebû Nuaym > **Hatîb
el-Bağdâdî**.

* Enes b. Mâlik > Süddî > Muallâ b. Hilâl > Bakıyye b. Velid > Süfyân et-
Tâi > Saîd b. Mansûr > Yakub b. Süveyd > Ali b. Ahmed b. Saîd > Halef b.
Kâsım > **İbn Abdilber**.

* Enes b. Mâlik > Babası > İbrahim b. Teymî > Avâm b. Havşeb > Abdullah b. Hırâş > Yezid b. el-Hırbe > Abdullah b. Leys el-Mervezî > Ali b. Muhammed Sahtiye > Ebû Bekir el-Cevzakî > Ebû Osman Ayyâr > Fâtımâ b. Muhammed > Sittîke b. Ma'mer > **el-Bekrî**.

Hasan b. Süfyân, İbn Abdilber, Hatîb el-Bağdâdî ve el-Bekrî'nin naklettikleri senedin müşterek râvisi Ebân b. Ayyâş'tır. Yahyâ b. Said el-Kattân, Ahmed b. Hanbel, İbn Maîn, Fellâs (249/864), Nesâî (303/915), İbn Adî ve Dârekutnî gibi âlimler "metrûkü'l-hadîs" ifadesiyle cerh ederken Ebân b. Ebû Ayyâş'ı en ağır cerhle Şu'be b. Haccâc tenkit etmiştir. "Yetmiş büyük günah işlemek bana Ebân b. Ebû Ayyâş'tan hadis rivâyet etmekten daha sevimlidir" ifadesi başta olmak üzere "Eşeğimin bevlini içmek, yetmiş defa zina etmek, Ebân b. Ebû Ayyâş bana rivâyet etti demekten daha sevimlidir" ifadeleri ona aittir. "Eğer hayâ etmesem onun cenaze namazını kılmazdım" diyecek kadar sert ifadeler kullanmıştır.⁶³

Hasan b. Süfyân'ın naklettiği senedde yer alan Hafs b. Cümei, hakkında Ebû Zür'a, Ebû Hâtim ve İbn Hibbân hadis rivâyetinde çok hata yaptığını belirterek onun rivâyetinin delil olmayacağını ifade etmişlerdir.⁶⁴ Aynı seneddeki Haccâc b. Nusayr, zayıf kabul edilen râvilerdendir.⁶⁵

İbn Abdilber'in, es-Süddî aracılığıyla Hatîb el-Bağdâdî ve el-Bekrî'nin Ebân aracılığıyla naklettikleri rivâyetin senedinde yer alan Muallâ b. Hilâl hakkında İbnü'l-Mübârek, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Ali b. Medîni (234/848-49), Ahmed b. Hanbel, İbn Maîn, Buhârî ve Nesâî gibi âlimler hadis uydurduğunu söyleyerek yalancı olduğunu belirtmişlerdir.⁶⁶

İbn Abdilber'in naklettiği diğer bir rivâyetin senedinde yer alan Amr b. el-Ezher hakkında Ahmed b. Hanbel, İbn Maîn ve Buhârî hadis uyduran biri

⁶³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 1: 134; İbn Adî, *el-Kâmil*, 2: 57-67; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 7: 154; Zehebî, *el-Mîzân*, 1: 11; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, 1: 230.

⁶⁴ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 1: 256; İbnü'l-Cevzî, *el-İlel*, 1: 120; Zehebî, *el-Mîzân*, 1: 556; İbn Hacer, *et-Takrîb*, 95.

⁶⁵ Zehebî, *el-Mîzân*, 1: 465.

⁶⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 8: 331-332; Zehebî, *el-Mîzân*, 4: 152; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 10: 241.

olduğunu ifade ederlerken Ebû Hâtim, Ebû Said el-Haddâd'ın yalancılıkla tenkit ettiğini söyledikten sonra "metrûkü'l-hadîs" kabul etmiştir.⁶⁷

İbn Adî rivâyetinin senedinde yer alan Süleyman b. Seleme hakkında Ebû Hâtim, "metruk", İbnü'l-Cüneyd (270/884), "kezzâb", Nesâî ise "leyse bi-şey" ifadelerini kullanmışlardır.⁶⁸ el-Bekrî'nin, Cevzakî aracılığı ile naklettiği rivâyetin senedinde yer alan Abdullah b. Hırâş hakkında Ali b. el-Medînî, "kezzâb" Ebû Hâtim, "zâhibü'l-hadîs", Ebû Zür'a (264/878), "leyse bi-şey" ifadeleriyle cerh ederlerken, Buhârî "münkerü'l-hadîs" hükmü vermiştir. İbn Adî, rivâyetlerinin çoğunun "gayr-ı mahfuz" olduğuna işaret ederken İbn Hibbân, *es-Sikât* adlı eserinde ona muhtemelen sehven yer vermiştir.⁶⁹

Rivâyetlerin senedleri incelendiğinde Hasan b. Süfyân ve el-Bekrî'nin senedleri münkerü'l-hadîs, zayıf ve metruk kabul edilen râvilerden dolayı çok zayıf hükmünde iken diğer senedlerde hadis uydurmakla tenkit edilen râviler bulunduğu için dolayı mevzu hükmündedir.

h) Ebû Hüreyre Rivâyeti.

Ebû Hüreyre'den farklı lafızlarla üç metin nakledilmiş olup birinci rivâyet, "Kim ümmetimin din işlerinde kendilerine fayda verecek kırk hadis ezberlese kıyamet günü âlim olarak diriltilir. Âlimin, abide kırk derece üstünlüğü vardır. Her derece arasındaki değeri en iyi bilen Allah'tır"⁷⁰ ifadesiyle Râmhürmüzî, İbn Adî, İbn Abdilber, İbn Asâkîr ve İbnü'l-Cevzî tarafından nakledilmiştir.⁷¹

⁶⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 6: 221; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 2: 78; Zehebî, *el-Mîzân*, 3: 245; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, 6: 187.

⁶⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 4: 121-122; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 3: 32; Zehebî, *el-Mîzân*, 2: 210; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, 4: 155.

⁶⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *Kitâbü't-târîhi'l-kebîr*, thk. Muhammed Abdulmuîd Hân (Haydarabad: Dâiratü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, b.y.), 5: 80; Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî İbn Hibbân, *es-Sikât mine's-sahâbe ve't-tâbi'in ve etbâ'it-tâbi'in*, thk. Muhammed Abdürreşid (Haydarabad: Dâiratü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, 1973), 7: 52; Zehebî, *el-Mîzân*, 2: 413; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 5: 198.

⁷⁰ مَنْ حَفِظَ عَلَيَّ أَرْبَعِينَ حَدِيثًا فِيمَا يَنْفَعُهُمْ فِي أَمْرِ دِينِهِمْ، بُعِثَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنَ الْعُلَمَاءِ، وَفَضَّلَ الْعَالِمَ عَلَى الْعَابِدِ بِأَرْبَعِينَ دَرَجَةً، اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ

⁷¹ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsil beyne'r-râvî ve'l-vâ'i*, 173; İbn Adî, *el-Kâmil*, 6: 257, 7: 454; İbn Abdilber, *Câmi'u beyâni'l-ilm*, 1: 43; Ebu'l-Kâsım Ali b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dımaşkî eş-Şâfiî İbn Asâkîr, *Erba'üne hadisen fi'l-hassi ale'l-cihâd*, thk. Abdullah b. Yusuf (Kuveyt: Dâru Hulefâi lil-Kitâbî'l-İslâmî, 1984), 49; İbnü'l-Cevzî, *el-İtel*, 1: 114.

İkinci rivâyet, "Ümmetinden kim din işlerinde kendilerine fayda verecek kırk hadis öğrenirse fakih ve âlim olur"⁷² lafzıyla İbn Adî, İbn Abdilber ve İbnü'l-Cevzî tarafından nakledilmiştir. İbn Abdilber rivâyetinde "يَنْفَعُ اللَّهُ بِهَا فِي دِينِهَا" ifadesi yerine "يَفْقَهُ بِهَا فِي دِينِهِ"⁷³ ifadesi zikredilmiştir.⁷³

Temel hadis kitaplarında sadece el-Bekrî'nin tahrîc ettiği üçüncü rivâyet,⁷⁴ "Ümmetinden kim sünnetten kırk hadis ezberlerse kıyamet günü onun şefa-atçisi olurum"⁷⁵ lafzıyladır. Ebû Hüreyre'den Atâ' ve Mücâhid aracılığıyla gelen rivâyetin sened bilgileri şöyledir:

* Ebû Hüreyre > Mücâhid > Husayf > İbn Ulâse > Amr b. Husayn el-Ukaylî.

Ukaylî'den sonra Mûsâ b. Zekeriyâ > **Râmhürmüzî**; İbrâhim el-Mukrî > Ya'lâ Ahmed > İbrahim b. Mansûr > Hüseyin b. Abdülmelik el-Edîd > **İbn Asâkir**; Ahmed b. Cumhûr > Muhammed b. Bekr > Halef b. Kâsım > **İbn Abdilber**; Ebû Ya'lâ > **İbn Adî ve İbnü'l-Müsennâ** > **İbn Adî** tarikleri nakledilmiştir.

Atâ aracılığıyla gelen rivâyet, Ebû Hüreyre > Ata' > İbn Cüreyc > Hâlid b. İsmail el-Medenî > Sa'dân b. Nasr > Yahyâ b. Muhammed > Osman b. es-Seken > Halef b. Kâsım > **İbn Abdilber** şeklindedir. **İbnü'l-Cevzî**'nin rivâyeti İbn Nasr'dan itibaren Muhammed b. Münîr > Muhammed b. es-Sâbûnî > İbn Adî > Hamza > İbn Mes'ade ve İbn Semerkandî aracılığıyla nakledilmiştir.

Atâ'dan gelen bir diğer rivâyet ise İshak b. Nuceyh > Süleyman el-Hadramî > Abdullah b. Yezdâd > Abdurrahman b. İbrahim > Ahmed b. Halef > Temîm el-Cürcânî > Muhammed el-Bezzâr > **el-Bekrî** şeklindedir.

Ebû Hüreyre > Mücâhid aracılığı ile gelen senedde yer alan İbn Ulâse ve Amr b. Husayn hadis münekkitlerince tenkit edilmiştir. İbn Ulâse hakkında, İbn Maîn, İbn Sa'd (230/845), "sika", Ebû Zür'a, "sâlih", hükümleri verirken, Buhârî hıfzında zayıflık olduğuna işaret etmiştir. Ebû Hâtim, rivâyetleri delil

⁷² مَنْ تَعَلَّمَ عَلَى أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا يَنْفَعُهُ اللَّهُ بِهَا فِي دِينِهَا كَانَ فَقِيهًا عَالِمًا

⁷³ İbn Adî, *el-Kâmil*, 3: 477; İbn Abdilber, *Câmi'u beyâni'l-ilm*, 1: 197 ; İbnü'l-Cevzî, *el-İlâle*, 1: 114.

⁷⁴ Sadruddîn el-Bekrî, *Kitâbü'l-erbaîne hadîsen*, 38.

⁷⁵ مَنْ حَفِظَ عَلَى أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا مِنْ السُّنَّةِ كُنْتُ لَهُ شَفِيعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ

olarak kullanılmaz hükmünü vermiş; İbn Adî, sika râvilerden naklettiği rivâyetlerin dışındakilerin münker olduğunu söylerken, Dârekutnî, metruk kabul etmiş, el-Ezdî ise "rivâyetleri kendisinin yalancı olduğuna işaret etmektedir" demiştir.

İbn Hibbân'ın, sika râvilerden hadis uydurduğunu belirttiği İbn Ulâse hakkında Zehebî, İbn Maîn'in görüşü etrafında bir kanaat dile getirmiş ve kendisinden hadis rivâyet eden Amr b. Husayn'ın yalancı olduğunu bizim de tahrîcini yaptığımız rivâyet örneğinde ortaya koymuştur.⁷⁶

Amr b. Husayn, hakkında genel kanaat, zayıf ve hadis uyduran biri olarak kabul edilmesidir. Ebû Hâtim, rivâyetlerine metruk, münker ve değersiz hükmü atfederken, İbn Adî sika olmadığını, rivâyetlerinin problemli olduğunu belirtmiş, Dârekutnî metruk, Hatîb ise yalancı hükmü vermiştir. Zehebî, hadis uydurduğunu dile getirmiştir.⁷⁷

el-Bekrî'nin rivâyetinde bulunan İshak b. Nuceyh el-Maltî'yle ilgili değerlendirme, İbn Abbas rivâyetinde zikredilmişti. Söz konusu râvi Yahya b. Saîd el-Kattân, Ahmed b. Hanbel, Nesâî gibi âlimler tarafından "insanların en yalancısı, kezzâb, deccâl" gibi ifadelerle cerh edilmiştir.⁷⁸

İbn Abdilber ve İbn Adî'nin Atâ b. Ebî Rebâh (114/732) aracılığı ile naklettikleri rivâyette yer alan Ebu'l-Velid Hâlid b. İsmail el-Mahzûmî hakkında İbn Adî, "sika râvilerden yalan haber nakleder", İbn Hibbân, "rivâyetleri ile delil getirmek caiz değil", İbnü's-Seken (353/964), "münkerü'l-hadîs" demiş; Dârekutnî ise "metruk" hükmü vermiştir.⁷⁹ Rivâyetin isnadında yer alan râviler hadis uydurmakla itham edildikleri için Ebû Hüreyre senediyle gelen bu tarik mevzu hükmündedir.

⁷⁶ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 2: 279; İbn Adî, *el-Kâmil*, 7: 453-454; İbnü'l-Cevzî, *el-İlel*, 1: 119; Zehebî, *el-Mîzân*, 3: 594; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 9: 269.

⁷⁷ İbn Adî, *el-Kâmil*, 6: 256; Zehebî, *el-Mîzân*, 3: 252; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 8: 21.

⁷⁸ Zehebî, *el-Mîzân*, 1: 201.

⁷⁹ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 1: 282-283; İbn Adî, *el-Kâmil*, 3: 475; İbnü'l-Cevzî, *el-İlel*, 1: 119; Zehebî, *el-Mîzân*, 1: 627; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, 2: 372-373.

1) Ebû Ümâme Rivâyeti.

Ebû Ümâme rivâyeti, "Kim ümmetimin din işlerinde kendilerine fayda verecek kırk hadisi ezberler ve onlara sınıksız sarılırsa kıyamet günü Allah Teâlâ onu fakih olarak diriltir"⁸⁰ ifadesiyle Ma'mer b. Râşid (153/770) ve Abdürrezzâk es-Sanânî'nin (211/826-27) de bulunduğu bir senedle İbnü'l-Cevzî ve el-Bekrî tarafından tahrîc edilmiştir.⁸¹ Ma'mer'in talebesi Abdürrezzâk aracılığı ile günümüze ulaşan *el-Câmi'* adlı eseri ile Abdürrezzâk'ın *el-Musannef*, *el-Emâlî* ve *et-Tefsîr* adlı eserlerinde bu rivâyet yer almamaktadır.⁸² Rivâyetin senedi şu şekildedir:

* Ebû Ümâme > Ebû Gâlib Hazver > Mâ'mer b. Râşid > Abdürrezzâk > Ali b. Hasan es-Saffâr > Yahyâ b. Abdülbâkî > Yahyâ b. Ali. Muhammed b. Sâ'id > Halil b. Ahmed el-Kâdî > Ebû Ya'kub İshak b. İbrahim > Ebû İsmail Abdullah b. Muhammed el-Ensârî > Ebu'l-Feth el-Kerûhî > **İbnü'l-Cevzî**.

el-Bekrî rivâyeti Muhammed el-Ensârî'den sonra Ebû Sa'd Atâ' es-Sûfî > Ebu'l-Kâsım > Ebu'l-Berekât > **el-Bekrî** şeklindedir.

el-Bekrî ve İbnü'l-Cevzî'nin rivâyeti el-Ensârî'ye kadar aynı râvilerden nakledilmiştir. Rivâyeti, Ebû Ümâme'den nakleden Ebû Gâlib Sa'id b. el-Hazver, hakkında Abdullah b. Mübârek "irmi bihî/rivâyetlerini terk et", Yahyâ b. Ma'in "salih", Buhârî, "leyse bi'l-kavî", Nesâî, "zayıf", Ebû Hâtim, "leyse bi'l-kavî" derken, İbn Hibbân sika râvilerin dışında hadis naklettiği zaman delil olarak kullanılamayacağını haber vermiştir.

İbn Adî ise rivâyetlerinde bir problem olmadığını belirtmiştir. Zehebî ve İbn Hacer'in genel kanaati cerhe yönelik olup sadûk/hata yapan bir râvi olduğu yönündedir.⁸³

⁸⁰ مَنْ حَفِظَ عَلَيَّ أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا فِيمَا بَنُوهُمْ وَيَنْفَعُهُمْ فِي أَمْرِ دِينِهِمْ حَشَرَ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَرِيحًا

⁸¹ İbnü'l-Cevzî, *el-İlel*, 1: 115; Sadruddîn el-Bekrî, *Kitâbü'l-erba'îne hadîsen*, 42.

⁸² Tahrîcle ilgili verilen bu bilgiler, yazma eserlerde bulunması muhtemel veriler göz önünde tutularak değerlendirilmelidir.

⁸³ Buhârî, *el-Kebîr*, 3: 134; Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî, *Kitâbu'd-duafâi ve'l-mecrûhîn*, thk. Bûrân ed-Dannâvî - Kemal Yûsuf el-Hût (Lübnan: Müessesetü'l-Kütübî's-Sekâfiyye, b.y.), 77; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 3: 315; İbn Adî, *el-Kâmil*, 3: 396-398; İbnü'l-Cevzî, *el-İlel*, 1: 120; Zehebî, *el-Mizân*, 1: 476, 4: 560; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, 2: 244; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 197.

Senedin diğer râvisi Ali b. Hasan es-Saffâr hakkında İbn Maîn "sika de-ğil" ifadesini kullanmıştır.⁸⁴ İbnü'l-Cevzî'nin, İbn Adî tarafından söylendiğini belirttiği "bu râvinin rivâyetleri ancak insanlara ne kadar problemlî oldukla-rını göstermek için nakledilir" ifadeleri, *el-Kâmil* adlı eserde tespit edilememiş-tir.⁸⁵ Bununla birlikte Zehebî, tahrîcini yaptığımız "men hafıza" rivâyetinden dolayı es-Saffâr'ın tenkit edildiğini söylemiştir.⁸⁶ Zikredilen bilgilere göre Ebû Ümâme rivâyetinin senedinde hadis uydurmakla itham edilen herhangi bir râvi bulunmamaktadır. Ancak iki râvi hakkında hadis münekkitleri cerh belir-ten ifadeler kullanmışlardır. Rivâyet bu senedlerle zayıf hükmündedir.

i) Câbir b. Semüre Rivâyeti.

Hadis kaynaklarında muttasıl bir senedle tespit edilemeyen Câbir b. Se-müre rivâyeti, "Kim öldükten sonrası için kırk hadis geride bırakırsa benim cennette arkadaşımıdır"⁸⁷ lafzıyla vârid olmuştur. İbnü'l-Cevzî, haklarında bilgi bulun-mayan meçhul râvilerin bu metni Şeybân b. Ferrûh'a isnad ettiklerini belirt-miş ve bu senedle nakledilen rivâyetin sahih olmadığını kabul etmiştir.⁸⁸ Ri-vâyetin senedi şu şekildedir:

* Câbir b. Semüre > Hasan el-Basrî > Mübârek b. Fadâle > Şeybân b. Fer-rûh.

j) Abdullah b. Amr b. el-Âs Rivâyeti.

İbnü'l-Cevzî'nin, meçhul râvilerin bulunduğu senedle Muhammed b. Mudar'ın, (Nadr) Hz. Peygamber'e (s.a.v.) izafe ederek naklettiği bilgisini verdiği rivâyet,⁸⁹ "Kim Allah'tan mağfiret umarak kırk hadis yazarsa ona mağfiret

⁸⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 6: 180; Zehebî, *el-Mîzân*, 3: 121; Ebu'l-Vefâ Burhânüddîn İbrâhîm b. Muhammed b. Halîl el-Halebî Sibt İbnü'l-'Acemî, *el-Keşfü'l-hasîs ammen rumiye bi-vad'i'l-hadîs*, thk. Subhi es-Sâmarrâî (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1987), 185; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, 4: 216.

⁸⁵ İbnü'l-Cevzî, *el-'İlel*, 1: 120.

⁸⁶ Zehebî, *el-Mîzân*, 3: 121.

⁸⁷ مَنْ تَرَكَ أَرْبَعِينَ حَدِيثًا بَعْدَ مَوْتِهِ، فَهُوَ رَفِيفِي فِي الْجَنَّةِ

⁸⁸ İbnü'l-Cevzî, *el-'İlel*, 1: 117.

⁸⁹ İbnü'l-Cevzî, *el-'İlel*, 1: 117.

edilir. *Ve kendisine Askalân ve Abâdân'da şehit olanların sevabı verilir*"⁹⁰ lafzıyla nakledilmiş olup senedi şu şekildedir:

* Abdullah b. Amr b. el-As > İsmail b. Ubeydullah > İsmail b. Râfi' > İbnü'l-Mübârek > Bûriyy b. Fadl > **Muhammed b. Mudar el-Enmatî**.

İbnü'l-Cevzî, Muhammed b. Mudar ve Bûriyy b. Fadl'ın meçhul olduklarını belirtmiştir. Bûriyy b. Fadl hakkında Zehebî, "kim olduğu bilinmiyor, haberi batıldır" dedikten sonra Abdullah b. Amr b. el-As rivâyetini zikretmiş, bu rivâyeti kendisinden nakleden Muhammed b. Mudar el-Enmatî'nin teferüd ettiğini belirterek ikisinden birinin bu rivâyeti uydurduğunu söylemiştir.⁹¹

k) Ebû Saîd el-Hudrî Rivâyeti.

Ebû Saîd el-Hudrî'den farklı lafızlarla nakledilen iki rivâyetten birincisi "Ümmetimin din işlerinde kendilerine fayda verecek kırk hadisini ezberleyen herkesi, Allah Teâlâ, kıyamet günü fakih ve âlim olarak diriltir. Bende onun (onlar) için şefaâtçi ve şâhit olurum"⁹², ikincisi ise "Ümmetimden kim sünnetimden kırk hadis ezberlese kıyamet günü onu şefaâttime dâhil ederim"⁹³ ifadesiyle İbnü'l-Cevzî tarafından nakledilirken; el-Bekrî, İbn Ved'ân'ın bulunduğu bir senedle sadece ikinci rivâyeti nakletmiştir.⁹⁴ Ayrıca İbn Ved'ân'ın râvisi/öğrencisi olan Ebû Tâhir es-Silefî, ikinci rivâyetin İbn Ved'an'ın eserinin başında muttasıl senedle rivâyet edildiğini söylemiştir.⁹⁵ Rivâyetin senedleri şu şekildedir:

* Ebû Saîd el-Hudrî > Atıyye b. Sa'd > İbn Yezîd Sinân, (Dedesesi) > Yezid b. Sinân (Babası) > **Yezid b. Sinân er-Rehâvî**.

* Ebû Saîd el-Hudrî > Hâris (İbn Sibâ'nın azatlısı) > Abdurrahman b. Muâviye > Abbâd b. İshâk > İsmail b. İbrahim el-Esedî > Ali b. Şuayb el-Bezzâz > Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Hüseyin > Ebu'l-Feth Ahmed b. Ubeydullah b. Ahmed b. Ved'ân > Muhmamed b. Ali b. Ubeydullah b. Ahmed b. Ved'ân >

⁹⁰ مَنْ كَتَبَ أَرْبَعِينَ حَدِيثًا، رَجَاءً أَنْ يُغْفَرَ اللَّهُ لَهُ، غُفِرَ لَهُ، وَأَعْطَاهُ ثَوَابَ الشُّهَدَاءِ قَبِلُوا بِعَدَانٍ وَعَسْقَلَانَ

⁹¹ İbnü'l-Cevzî, *el-İlâl*, 1: 120; Zehebî, *el-Mîzân*, 1: 356; Sibt İbnü'l-Acemî, *el-Keşf*, 79.

⁹² كُلُّ مَنْ حَفِظَ عَلَى أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا، مِمَّا يَنْفَعُهُمُ اللَّهُ بِهِ فِي أَمْرِ دِينِهِمْ، بَعَثَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُفِيهَا عَالِمًا، وَكُنْتُ لَهُ شَفِيعًا وَشَهِيدًا

⁹³ مَنْ حَفِظَ عَلَى أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا مِنْ سُنَّتِي، أَدْخَلْتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي شَفَاعَتِي

⁹⁴ İbnü'l-Cevzî, *el-İlâl*, 1: 113-114, 119; Sadruddîn el-Bekrî, *Kitâbü'l-erbaîne hadîsen*, 40-41.

⁹⁵ İbn Ved'an, *el-Erbe'üne'l-Ved'âniyye*, 4681, 1a.

Ebû Bekr Muhammed b. Mahmûd > Ebu'l-Kâsım Ali b. Hasan b. Hibetullah > Ebu'l-Berekât Hasan b. Muhammed b. Hasan el-Muaddel > **el-Bekrî**.

el-Bekrî'nin naklettiği rivâyetin senesinde yer alan İbn Ved'ân'ın yalancı olduğuna dair bilgi daha önce İbn Ömer rivâyetinde zikredilmişti. Muhammed b. Yezîd > babası > dedesi > Atıyye senediyle nakledilen rivâyette yer alan Muhammed b. Yezîd hakkında, Ebû Dâvûd, Nesâî ve Dârekutnî zayıf bir râvi olduğuna işaret etmişlerdir.

Ebû Hâtim, salih bir kimse olduğunu ancak hadis rivâyetinde babasından daha çok hata içinde bulunduğunu belirtmiştir. İbn Hibbân'ın *es-Sikât* adlı eserinde zikretmesi babasından yaptığı rivâyetlerin münker olduğuna işaret etmek içindir. Yezîd b. Sinân, (Babası) hakkında Ahmed b. Hanbel, İbn Maîn, Ali b. el-Medînî, Ebû Hâtim ve Ebû Zür'a gibi âlimler zayıf hükmü verirken, Buhârî sadûk olduğuna işaret etmiştir.⁹⁶ İbn Yezîd Sinân (Dedesini) ile Atıyye b. Sa'd, zayıf kabul edilen diğer râviler olmakla birlikte senedin muttasıl olmasından dolayı meçhul râvilerin varlığı söz konusudur. Sened bu şekilde zayıf kabul edilmiştir.

1) Nüveyre Rivâyeti.

*Kim ümmetimin dini ile ilgili kırk hadis ezberlerse kıyamet günü âlimlerle beraber diriltilir.*⁹⁷

İbnü'l-Cevzî, bu rivâyet hakkında hadis rivâyeti bilinmeyen birinin Ömer b. Hârûn el-Belhî'ye isnad ettiğini söyledikten sonra Nüveyre'ye kadar bir sened zikretmiştir. el-Bekrî'de İbnü'l-Cevzî'nin tahrîc ettiği bu senedle kendi hocalarından nakletmiştir.⁹⁸ Söz konusu rivâyetin senedi şu şekildedir:

* Nüveyre > Katâde > Mukâtîl b. Hibbân > Mugallis b. Abde (Akde) > Ömer b. Hârûn el-Belhî > Ahmed b. Mus'ab el-Mervezî > Ahmed b. Tûye el-Attâr > Muhammed b. Muhammed el-Karnizî > Hamza b. Abdülaziz el-

⁹⁶ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî et-Tirmizî, *'İlelü't-Tirmizî, (el-Kebîr)*, thk. Subhi es-Sâmarrâî vd. (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1409), 113; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 9: 266; İbn Adî, *el-Kâmil*, 9: 152-153; İbnü'l-Cevzî, *el-'İlel*, 1: 113-114; Zehebî, *el-Mîzân*, 4: 69; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, 4: 243.

⁹⁷ مَنْ حَفِظَ عَلَيَّ أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا فِي دِينِهَا، خُشِرَ مَعَ الْعُلَمَاءِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

⁹⁸ İbnü'l-Cevzî, *el-'İlel*, 1: 121; Sadruddîn el-Bekrî, *Kitâbü'l-erbaîne hadîsen*, 45-46.

Mühellebî > Muhammed b. İsmail et-Tiflisî > Ebu'l-Berekât Abdullah b. Muhammed > Zeyneb b. Abdurrahman eş-Şa'ri & el-Bekrî'nin Dedesi > **el-Bekrî**

el-Bekrî'nin, dedesi ve Zeyneb b. Abdurrahman aracılığıyla naklettiği rivâyetin senedinde yer alan Ömer b. İbrahim (İbnü'l-Cevzî, Ömer b. Hârûn demiştir ki doğrusu da budur) için Dârekutnî "hadis uyduran bir kimsedir" bilgisini vermiştir.⁹⁹ Aynı şekilde Ömer b. Hârûn hakkında Abdurrahman b. Mehdî, Ahmed b. Hanbel ve Nesâî "metrûkû'l-hâl" derken, Yahyâ b. Maîn hadis uydurduğunu söylemiştir.¹⁰⁰ Ahmed b. Mus'ab'ın tercümesinde Zehebî, Ömer b. Hârûn'dan batıl rivâyetleri olduğuna dair bilgi vererek râvinin kimliğini belirgin hale getirmiştir.¹⁰¹

Netice itibariyle râviler farklı olup Ömer b. Hârûn veya Ömer b. İbrahim de olsa her ikisinin ağır cerhe uğramalarından dolayı rivâyet, mevzu hükümündedir.

2. Muhaddislerin Rivâyetle İlgili Değerlendirmeleri

Hatîb et-Tebrîzî'nin verdiği bilgiye göre Ahmed b. Hanbel, "men hafiza" rivâyetinin metninin halk arasında meşhur olduğunu ancak sahih bir isnadının bulunmadığını belirtmiştir.¹⁰² Dârekutnî, bütün senedlerinin zayıf olduğuna işaret ettikten sonra bu zayıf senedlerle bir şeyin sabit olamayacağını söylediğini İbnü'l-Cevzî nakletmiştir.¹⁰³ Ayrıca İbnü's-Seken ve İbnü'l-Cevzî, Hz. Peygamber'den (s.a.v.) sahih olarak naklinin tespit edilemediğini ifade etmişlerdir.¹⁰⁴

Beyhakî, metin meşhur olmakla beraber senedin zayıflığını vurgulamıştır.¹⁰⁵ Nevevî, tariklerinin çok olmasına rağmen âlimlerin bu hadisi zayıf kabul

⁹⁹ Zehebî, *el-Mîzân*, 3: 179; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, 4: 280.

¹⁰⁰ İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 7: 501-504.

¹⁰¹ Zehebî, *el-Mîzân*, 1: 156; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, 1: 311.

¹⁰² Muhammed b. Abdullah el-Hatîb el-Umerî et-Tebrîzî, *Mişkâtü'l-Mesâbîh*, thk. Muhammed Nâsiruddîn Elbânî (Beyrut: el-Müessesetü'l-Arabiyye, 1985), 1: 86.

¹⁰³ İbnü'l-Cevzî, *el-İlel*, 1: 121.

¹⁰⁴ İbn Abdilber, *Câmi'u beyâni'l-ilm*, 1: 44; İbnü'l-Cevzî, *el-İlel*, 1: 122.

¹⁰⁵ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî Beyhakî, *el-Câmiu li-şuabi'l-îmân*, thk. Abdulali Abdulhamid Hâmid (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003), 3: 240.

ettiklerini dile getirmiştir.¹⁰⁶ İbn Asâkîr, pek çok sahâbîden nakledildiğini, senedlerin zayıf olmasına rağmen birbirini desteklediğini ve Muaz rivâyetinin en sağlam senedle tahrîc edildiğini aktarmıştır.¹⁰⁷ İbn Dakîkî'l-Îyd, rivâyetinin senedlerinde bulunan râvilerin ya meçhul kimseler olduğunu veya hadis rivâyetinde zayıflıkları meşhur olanlar tarafından nakledildiğini teyit etmiştir.¹⁰⁸

Bûsîrî ve İbnü'l-Mülakkın, pek çok senedle ve farklı lafızlarla rivâyet edildiğini, senedlerindeki bu çokluğa rağmen âlimlerin zayıf kabul ettiklerini belirtmişlerdir. İbn Hacer, "men hafıza" rivâyetinin bütün tariklerini bir risalede topladığını, hepsinin illetli olup sağlam bir senedinin bulunmadığını ortaya koymuştur.¹⁰⁹

Sonraki dönemlerde Zerkeşî (794/1392), Irâkî, Sehâvî, Suyûtî, Fettenî, Zürcânî (1122/1710), Aclûnî ve Münâvî, gibi âlimler zayıf hükmü verirken; Elbânî mevzu olduğunu belirtmiştir.¹¹⁰ Yapılan detaylı tahrîc neticesinde ri-

¹⁰⁶ Nevevî, *el-Erbaûne'n-Neveviyye*, 38.

¹⁰⁷ Bu bilgi Münâvî'den naklen aktarılmıştır. Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf b. Tâcil'ârifin b. Nüriddîn Alî el-Haddâdî el-Münâvî, *Feydu'l-Kadîr şerhu'l-Câmi'i's-sağîr* (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1972), 6: 118.

¹⁰⁸ İbn Dakîkî'l-Îyd, *Şerhu'l-erbaûne hadîsen en-Neveviyye*, 22.

¹⁰⁹ Ebu'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ebî Bekr b. İsmâil el-Bûsîrî, *İthâfü'l-huyere bi-zevâ'idü'l-mesânîdî'l-aşere*, thk. Dârü'l-Mişkât (Riyad: Dârü'l-Vatan, 1999), 1: 209; Ebu'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *Telhîsü'l-habîr fi tahrîci ehâdîsi'l-Râfi'l-Kebîr*, thk. Ebû Âsım Hasan b. Abbas b. Kutub (Mısır: Dârü'l-Kurtuba, 1995), 3: 202; Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Alî b. Ahmed el-Ensârî el-Mısırî İbnü'l-Mülakkın, *el-Bedrü'l-münîr fi't-tahrîci'l-ehâdîsi ve'l-âsârî'l-vâki'ati fi's-Şerhi'l-Kebîr*, thk. Mustafa Ebu'l-Gayd vd. (Riyad: Dârü'l-Hicret, 2004), 7: 228.

¹¹⁰ Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî ez-Zerkeşî, *et-Tezkire fi'l-ehâdîsi'l-müştehire (el-Le'âli'l-mensûre fi'l-ehâdîsi'l-meşhûre, el-Fevâ'idü'l-mensûre fi'l-ehâdîsi'l-meşhûre)*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1986), 193; Ebu'l-Fadl Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Hüseyn b. Abdirrahmân el-İrâkî, *el-Muğnâ an hamli'l-esfâr fi'l-esfâr fi tahrîci mâ fi'l-İhyâ'i mine'l-ahbâr* (Riyad: Mektebetü Taberiyye, 1995), 13; Ebu'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed es-Sehâvî, *el-Mekâsîdü'l-hasene*, thk. Muhammed Osman el-Haşî (Beyrut: Dârü'l-Kitâbî'l-Arabî, 1985), 645; Ebu'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed es-Sehâvî, *Fethu'l-muğîs bi şerhi'l-Elfıyeti'l-hadîs*, thk. Ali Hüseyin Ali (Mısır: Mektebetü's-Sünne, 2003), 1: 97; Ebu'l-Fadl Celâlüddîn Abdürrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Suyûtî, *ed-Dürerü'l-müntesire fi'l-ehâdîsi'l-müştehire*, thk. Muhammed b. Lutfî es-Sabbâğ (Riyad:

vâyetin mevzu kabul edilen senedleri bulunmakla beraber kırk hadis ezberleme/aktarma ile ilgili bir metnin zayıf olarak nakledildiği tespit edilmiştir.

3. Muhtevâsı Bakımından “Men Hafıza” Rivâyeti

3. 1. Rivâyette Yer Alan Lafız Farklılıkları

Tahrîci yapılan rivâyetlerin muhtevalarına göre ayrımı yapıldığında kırk hadis ezberleyen/öğrenen kimselere yönelik kıyamet günü gerçekleşeceği var sayılan beş ayrı olayın müjdelendiği tespit edilmiştir.

a) Fakîh, âlim ve şerif olarak diriltirme. b) Kırk hadis ezberleyene şefaath vaadi. c) Kırk hadis ezberleyenin dilediği kimseye şefaath etmesi. d) Hz. Peygamber’in (s.a.v.) cennette arkadaşı olacağına vaad edilmesi. e) Günahların affedilerek şehit sevabı verilmesi.

Bir kısım rivâyetlerde fakih/âlim olarak diriltilmenin yanında Hz. Peygamber’in (s.a.v.) şefaathinin o kimse için olacağı da zikredilmiştir.

Tahrîc bilgisi verilen rivâyetler incelendiğinde en çok “حَفِظَ” fiilinin kullanıldığı görülmektedir. Aynı manayı karşılayan “حَمَلَ” fiili ile ezberlemekten daha çok iyice kavrayarak nakletmeyi ve öğrenmeyi ifade eden “تَعَلَّمَ” fiili de tercih edilmiştir. Bir rivâyette kırk hadis yazma tavsiye edilmiş ve bunun için “كَتَبَ” fiili kullanılmıştır. Öldükten sonra geride bir kırk hadis bırakmak ile ilgili rivâyet ise “تَرَكَ” fiili ile başlamaktadır.

Rivâyetlerin tasnifine dair verilen bu bilgiler ışığında mevzu hükmü verilen rivâyetleri dışarda tutarak zayıf kabul edilen üç rivâyetin içinde Ebû Saîd el-Hudrî’den nakledilen metnin diğer iki rivâyetten daha genel manada olduğu ve yukarıda zikredilen unsurlardan birden çoğunu kapsadığı belirtilebilir.

‘Imâdetü Şûnî’l-Mektebât, 1983)183; Ebu’l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Suyûtî, *el-Câmiu’s-sağîr fi ehâdisi’l-beşîri’n-nezir* (Beirut: Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1990), 12335, 12336; Fettenî, *Tezkiretü’l-Mevdû’ât*, 27; Ebu’l-Fidâ İsmâil b. Muhammed b. Abdilhâdî el-Cerrâhî el-Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ ve müzîlu’l-ilbâs amme’s-tehera mine’l-ehâdisi alâ elsineti’n-nâs* (Beirut: Mektebetü’l-Kudsî, 1351), 2: 246; Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilbâkî b. Yûsuf ez-Zürkânî, *Muhtasarü’l-Makâsidi’l-hasene*, thk. Muhammed b. Lutfî es-Sabbâğ (Beirut: el-Mektebü’l-İslâmî, 1989); Muhammed Nâsirüddîn Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’d-dâife ve’l-meodûa’ ve eseruha’s-seyyi’ fi’l-ümme* (Riyad: Mektebetü’l-Maârif, 1988), 10: 104; Münâvî, *Feydu’l-Kadîr*, 1: 41, 6: 118.

Söz konusu rivâyeti burada tekrar zikretmek konunun anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

"Kim ümmetimin din işlerinde onlara fayda verecek kırk hadis ezberlerse kıyamet günü Allah Teâlâ fakih ve âlim olarak diriltir. Bende onun (onlar) için şefaati ve şahit olurum."

Rivâyetin diğer zayıf tariklerinde şefaati ve şahitlik konusu zikredilmezken Muaz rivâyetinde fakih ve âlim, Ebû Ümâme rivâyetinde ise sadece fakih olarak diriltileceği ifade edilmiştir. Muaz b. Cebel rivâyetinin bir senedinde ayrıca fakih ve âlimler zümresiyle birlikte diriltileceği de belirtilmiştir.

Zayıf rivâyetlerde yer alan bilgileri esas alarak yaptığımız metin tercihinin göre mevzu hükmü verilen diğer rivâyetler, müdrec kabul edilmesi gereken ziyadeleri barındırmaktadır. Buna göre mevzu hükmü verilen Ebû Hüreyre rivâyetinde yer alan *"Âlimin, abide kırk derece üstünlüğü vardır. Her derece arasındaki değeri en iyi bilen Allah'tır"* ibaresi diğer tariklerde yer almamaktadır.

Sadece *fakih* ve *âlim* ifadesinin zikredilip *şefaati* ile *şehit* ifadelerinin zikredilmediği metinlerde ihtisar/taktî olduğu düşünülebilir. Bu manayı muhtevâ olmayan ama kırk hadis ezberlenmesi neticesinde Hz. Peygamber'e (s.a.v.) cennette arkadaş olma, şehit sevabı elde etme ve affedilme gibi ifadelerin yer aldığı metinler mevzu hükmünde kabul edildiği için ilgili tasnifin dışında kalmışlardır.

3. 2. Rivâyetin Muhtevâ Analizi

Kırk hadis ezberleyen ya da ortaya koyan kimselere, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şefaati ve şahitliği ile kıyamet günü fakih ve âlimlerle birlikte diriltileceklerinin müjdelendiği tespit edilmiştir. Bu müjdenin önermeleri rivâyetin içinde şu şekilde yer almaktadır:

Öncelikle rivâyet, *kırk hadis ezberleme şartıyla* başlamaktadır. *حَفِظَ* fiili bünyesinde *koruma, saklama, esirgeme, ezberleme, muhafaza etme, himaye etme ve belleme* manalarını barındırmaktadır. Aliyyü'l-Kârî, *"kim farklı konularda (muktezasına uygun hareket ederek) koruyup gözettiği hadisleri bir araya getirirse manasına geldiğini ifade etmiştir. Nevevî, hıfz kelimesinden kast edilenin ezberlemekten, manasını bilmesi de Müslümanlara kırk hadis nakletmek olduğunu dile getirmiştir. Bununla onlara fayda sağlanmış olur ki kendisinin de kırk hadis*

oluştururken esas aldığı “benden bir hadis nakledenin Allah yüzünü ak etsin” manasına gelen rivâyetle ortak paydada buluşulmuş olur. Dolayısıyla “حَفْظٌ” fiilinin ezberleme manasının yanı sıra belleme, koruma, himaye etme, yazma, amel etme ve aktarma gibi manalarda anlaşıldığı söylenebilir.¹¹¹

Dîn işleriyle ilgili ifadesinden dini meseleler kast edilmiş ve itikat, ibadet veya ilim gibi ihbârî konulardaki rivâyetler dışarda tutulmak istenmiştir.

Daha çok mevzu rivâyetlerde yer alan *sünnetimden kırk hadis* tanımlaması, din işleriyle ilgili kaydın belirginleşmesi için sonraki dönemlerde rivâyete eklenmiş olabileceğini akla getirmektedir.

Kendilerine fayda verecek ifadesi hem bu dünya hem de ahiret için anlaşılabilir. Rivâyetin ikinci bölümü, ahiret hayatında elde edilecek mükafatları barındırmaktadır. Dîn, ahiret hayatından önce Müslümanların dünya hayatında huzurlu ve mutlu olmalarını hedefler. Bu yüzden *kendilerine fayda verecek* ifadesinden dünyevî ve uhrevî fayda kastedilmektedir.

Rivâyetin birinci bölümü şart cümlesiyle başlamış; ikinci bölümde şartın cevabı zikredilmiştir. Bu cevabın iki şekilde nakledildiği söylenebilir:

1- Kıyamet günü fakih ve âlim olarak diriltirme/fakih ve âlimlerle birlikte diriltirme.

“فَقَّهٌ” kelimesi sözlükte bir şeyi bilme, iyi ve eksiksiz anlama, derinlemesine kavrama manalarına gelmektedir.¹¹² Sonraki dönemlerde ilmî bir disiplin haline gelmesi, dine dair konularda ince anlayış sahibi kimselerin ortaya koyduğu bilgilerle ilişkilidir. “men hafiza” rivâyetinde âlimler ve fakihlerle birlikte diriltileceği ifadesini de fıkıh ilminde uzman olmaktan ziyade lügavî manada anlamak mümkündür.¹¹³ Bazı tariklerde zikredilen âlim ve fakih olma

¹¹¹ Ebu'l-Hasen Nûrüddîn Ali b. Sultân Muhammed el-Herevî Aliyyü'l-Kârî, *Mirkâtü'l-mefâtiḥ şerhu Mişkâti'l-Mesâbiḥ* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1994), 1: 328.

¹¹² Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*, thk. Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed Safvan Adnân ed-Dâvûdî (Beyrut: Dârü'l-Kalem, 1412), 642-643; Ebu'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdir, 1414), 13: 552.

¹¹³ Hıfz, Fehm, Fıkıh konularında detaylı bilgi için bkz. Mehmet Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu* (Ankara: Otto Yayınları, 2014), 38-44.

ifadesini de "Allah bir kimse için hayır dilerse onu dinde ince anlayış/fakih kılar"¹¹⁴ rivâyetinin muktezasına göre değerlendirilmek gerekir.

Âlimlerin üstünlüğü, kıyamet günü onlara verilecek değerın büyüklüğü, kıyamet günü Allah'ın dilemesi ile şefaata edceklerine dair bilgiler,¹¹⁵ kırk hadis müelliflerinin de böylesine önemli bir konuma ulaşma isteklerinde etkili olmuştur.

2- Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şefaatine nail olma ve şahitliği.

"شَفَعٌ" kökünden türeyen şefaata kelimesinin manalarından biri de suçun bağışlanması veya isteklerin yerine getirilmesi için bir kimseye aracılık etme manasındadır. Daha çok kıyamet günü peygamberlerin veya şefaata hakkı verilen kimselerin müminlerin bağışlanmalarını Allah'tan istemeleri şeklinde kullanılır.¹¹⁶

"Men hafıza" rivâyetinde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kırk hadis ezberleyenlere kıyamet günü şefaata edeceği bilgisi, hadis münekkittelerince zayıf/mevzu kabul edilen rivâyetlerde tespit edilmiştir. Bilginin varlığına dair böyle bir problemin olması onun değerini de olumsuz etkilemektedir. Burada akla Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şefaata edip etmeyeceğinden ziyade, zayıf kabul edilen bir rivâyetle böyle bir müjdenin kabul edilmesinin imkânı ile ilgili bir soru gelmektedir. Zayıf hadislerle, ahkâm ve itikada dair konularda amel edilemeyeceği konusunda âlimlerin birkaçı hariç tamamı ittifak halindedir.¹¹⁷

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şefaata edeceğine dair makbul rivâyetler bulunmaktadır. Bununla birlikte Allah'ın dilediği kuluna şefaata etme hakkı vereceği de ilgili ayetlerde zikredilmektedir. Kırk hadis ezberleyenlere böyle bir müjde

¹¹⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Camiu'l-müsnedü's-sahîhu'l-muhtasaru min umûri Rasûlillahi ve sünenihi ve eyyâmihî* (Riyad: Dârü's-Selâm, 1419), İlim 10; Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. el-Kuşeyrî el-Müslim, *el-Müsnedü's-sahîhu'l-muhtasaru mine's-süneni bi-nakli'l-adli ani'l-adli an Rasûlillah* (Riyad: Dârü's-Selâm, 1419), İmâre 175.

¹¹⁵ Âlimlerin vasfı, üstünlükleri ve İslâm'ın âlimlere verdiği değerlerle ilgili rivâyetlerin değerlendirmesi için bkz. Mustafa Canlı, "Rivâyetlerde Âlim Portresi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (13 M.S.), 43-70.

¹¹⁶ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*, 457-458; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 8: 184.

¹¹⁷ Ağırakça Şahyar, Ayşe Esra, *Kütüb-i Sitte'den Örneklerle Zayıf Hadis Rivâyeti*, Akdem Yayınları, İstanbul 2011, s.135-141

verilmiş midir? Zayıf hadisle amel meselesinde âlimlerin görüşlerini, bu rivâyetle ilgili elimizdeki verilere uyguladığımızda bu önermenin kesin bilgi ifade etmesi zor gözükmemektedir. Çünkü şefaathat konusu gayba imanla alakalı olup itikâdî konularla ilişkilidir. Şefaathatın ontolojik açıdan varlığı bir yana kırk hadis ezberleyenlere şefaathat edileceği bilgisinin hadis tekniği açısından tespiti ve teyidi oldukça zordur.

4. "Men Hafıza" Rivâyeti ve Kırk Hadis Geleneğine Etkisi

Karahan'ın da isabetle belirttiği gibi kırk hadislerin telif ve tercümesinde rol oynayan faktörlerin başında "men hafıza" rivâyetinde vaad edilen müjdelere ulaşma düşüncesi vardır.¹¹⁸ Bu düşünce kırk hadislerin mukaddimelerinde açık bir şekilde dile getirilmiş, ilgili rivâyetin muhtevasında belirtilen başta Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şefaathatine nâil olma arzusu ile kıyamet günü fakih ve âlimlerle birlikte diriltirme fikri, müelliflerin zihin dünyasında her daim var olagelmıştır. Nevevî, "men hafıza" rivâyetinin zayıflığına dair yaptığı değerlendirmeden sonra kırk hadis telif etme sebebini Tirmizî, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'nin benzer lafızlarla tahrîc ettikleri "Benden bir hadis işitip onu ezberleyerek başkasına ulaştırın kimselerin Allah yüzünü ak etsin"¹¹⁹ rivâyetiyle izah etmiştir.¹²⁰ Bu düşüncenin Osmanlı döneminde telif edilen kırk hadislerde öne çıkmadığı görülmektedir. Kırk hadislerin mukaddimelerinden elde ettiğimiz verilere göre müelliflerin genel kabulü "men hafıza" rivâyetini esas alan bir bakış açısıyla eserlerini ortaya koyma şeklindedir.

Manzum kırk hadislerin Osmanlı coğrafyasına girmesinin öncüsü kabul edilen Abdurrahman Câmî'ye ait Farsça çihil hadis tercümesinin mensur mukaddimesinde "men hafıza" rivâyeti zikredilmiştir. Daha sonra pek çok tercümesi yapılan bu eserin mukaddimesi, Fuzûlî, Rihletî, Nâbî, Seyyid İbrahim ve Zühdi tarafından Câmî'ye sadık kalınarak mensur olarak tercüme

¹¹⁸ Karahan, Abdülkadir. *İslâm-Türk Edebiyatında Kırk Hadis*. (Ankara: DİB Yayınları, 1991), 12

¹¹⁹ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî et-Tirmizî, *el-Câmû'l-muhtasarı mine's-süneni an Rasûlillah*, (Riyad: Dâru's-Selâm, 1419), İlim 7; Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî Ebû Dâvûd, *es-Sünen* (Riyad: Dâru's-Selâm, 1419), İlim 10; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni İbn Mâce, *es-Sünen* (Riyad: Dâru's-Selâm, 1419), Sünne 18.

¹²⁰ Nevevî, el-Erbaûne'n-Neveviyye, 43.

edilirken; Nevâî, Sirâcî ve Şirvanlı Hatipoğlu tarafından manzum olarak tercüme edilmiş ve "men hafıza" rivâyetine telmihte bulunulmuştur.¹²¹

XVI. asır manzum hadis edebiyatında mukaddimleri tespit edilen yirmi eserden Melâmî Dede, Âşık Çelebi, Fevrî, Azmî, Ahterî, Bosnevî, Derviş b. Ali ve Ahmed'in kırk hadislerinin mukaddimelerinde bu rivâyet, mensur olarak zikredilmiş ve Arapça ifade edilmiştir.¹²² Merdûmî, Yahyâ Nev'î, Nushî, Gelibolulu Âlî, Vâlî, Harîmî, Sirâcî ve Lütfî'nin mukaddimelerinde ise rivâyet, nazma çekilerek Osmanlı Türkçesine tercüme edilmiştir.¹²³

XVII. asır manzum hadis edebiyatında telif/tercüme edilen kırk hadislerde mukaddime/dîbâce bölümleri daha çok mensur yazılmış olup Hâkânî manzum, Feyzi Kefevî ise kırk hadislerinden birinde manzum-mensur karışık

¹²¹ Detaylı bilgi için bkz. Sevgi, Ahmet. *Molla Câmî'nin Erba'ın'ı ve Manzûm Türkçe Tercümeleri*, 4, 7, 9, 11, 16, 19.

¹²² Melâmî Dede, Tercüme-i Hadîs-i Erba'ın (Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Kütüphanesi, İsmail Saib Sencer, 5163); es-Seyyid Pir Mehmed b. Çelebi Âşık Çelebi, Şerhu hadîs-i erbaîn (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 338); Fevrî, Kühl-i Dîde-i 'Ayân. Süleymaniye Kütüphanesi İbrahim Efendi, 190, 24b-27a; Tercüme-i Hadîs-i Erba'ın. Topkapı Sarayı Revân Köşkü, 40a-50b. Azmî, Pir Mehmed, Tercüme-i Hadîs-i Erba'ın. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, 1401, 1b-7a; Muhammed Bosnevî, Şerh ve Tercüme-i Hadîs-i Erba'ın. Bratislava: Bratislava Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, 399 (TF42), 31b-33b; Ahterî, Muslihiddin Mustafa b. Şemseddin. *Manzum Kırk Hadis Tercümesi*, (İstanbul: Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, 168/8), 144a-146b; Derviş Mustafa Ali. *Amâil-i Fadâil-i Cihâd*, (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi, 1025), 81b-160b; Ahmed. *Tercüme-i hadîs-i çihil*, (İstanbul: Millet Kütüphanesi, Ali Emîri Bölümü, 810), 1b-12a.

¹²³ Merdûmî, *Tuhfetü'l-İslam* (İstanbul: Millet Kütüphanesi, Manzum Eserler Bölümü, 808); Yahya Nev'î, *Tercüme-i Hadîs-i Şerîf* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Kemankeş, 50), 1b-2b; Yenipazarlı Vâlî, *Şerhu hadîs-i erbaîn* (Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü, 5427), 189b-190a; Mustafa b. Şeyh Mahmûd el-Ârif en-Nushî, *Tercüme-i Hadîs-i Erba'ın*, (Kayseri: Râşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesi, 196/7); Gelibolulu Mustafa Âlî, *Tercüme-i Hadîs-i Erba'ın* (İstanbul: Millet Kütüphanesi, Ali Emîri Bölümü, 815), 1a-8a; Gelibolulu Mustafa Âlî, *Kırk Hadis Tercümesi* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa Bölümü, 2791), 56b-74a; Yenipazarlı Vâlî, *Ehâdîs-i Erbaîn* (Süleymaniye Kütüphanesi, Aşir Efendi, 438); 1a-9b; Yenipazarlı Vâlî, *Şerhu hadîs-i erbaîn* (Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü, 5427), 189b-193b; Harîmî, *Nazmu hadîs-i şerîf* (Mısır: Dârül-Kütübî'l-Mısıryye, Türkî Talat Bölümü), 62b-68b; Sirâcî. *Tercüme-i Hadîs-i Erba'ın*. (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, 9503), 1a-8b. Lütfî, *Tercüme-i Hadîs-i Erba'ın*. (Ankara: Millî Kütüphane, 06 Mil Yz A 8851/1), 1b-9b.

mukaddime yazmış olup ilgili rivâyeti nazma çekmişlerdir.¹²⁴ Fethi Karamânî, Okçuzâde ve Sehmî, mensur mukaddimelerinde “men hafıza” rivâyetini sebeb-i telif olarak zikretmişlerdir.¹²⁵

XVIII. asır manzum hadis edebiyatında mukaddimeler manzum olarak telif edilmiş ve Hasan b. Mûsâ, Manastırlı Ali, Nüzhet ve Osmanzâde Tâib, “men hafıza” rivâyetini şiirle tercüme etmişlerdir.¹²⁶ XIX. asırda Şeyhî ve Hikmet’e ait eserlerde de söz konusu rivâyet manzum olarak kullanılmıştır.¹²⁷ Osmanlı döneminde telif edilen yüz hadislerde bu durum değişmeden devam etmektedir. Mukaddimesi bulunan eserlerden Latîfî, İsmail Belîğ ve Halvetî, manzum; Visâlî ise mensur olarak “men hafıza” rivâyetinin karşılığına ulaşmak istediklerini belirtmişlerdir.¹²⁸

Genel anlamda manzum kırk hadislerin mukaddimelerinde veya eserlerin içinde bir rivâyet olarak zikredilen “men hafıza” rivâyetine dair yaptığımız incelemeye göre farklı tarıklarının kullanıldığı, bazı mukaddimelerde birden çok sahâbiden nakledildiği ve uydurma kabul edilen senedlerin de sebeb-i

¹²⁴ Hâkânî Mehmed Bey, *Miftâh-ı fütühât*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Nadir Eserler Bölümü, T69); Feyzî Kefevî, *Kırk Hadis*. (Ankara: Milli Kütüphane, Manisa El Yazmaları, 45 HK 4480), 202b- 210b; *Ravzatü'l-'ibâd*. (İstanbul: Millet Kütüphanesi, Reşid Efendi Bölümü, 137), 1b-94a.

¹²⁵ Fethi Karamânî, Bülbülüzâde Abdülkerim, *Tercüme-i Hadîs-i Hamsîn*. (Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa Bölümü, 608), 84a-97a; Okçuzâde Mehmede Şâhî, *Ahsenü'l-Hadîs*. (İstanbul: Nurosmaniye Kütüphanesi Yazma Eserler Kütüphanesi, 34 Nk 629), 65b-69b; Sehmî, *Manzum Hadîs-i Erbaîn Tercümesi*. (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa Bölümü, 538), 53b-58a.

¹²⁶ Manastırlı Hasan b. Ali, *Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn*. (Ankara: Milli Kütüphane, Adnan Ötügen Bölümü, 06 Hk 3963/3), 11a-18b; Hasan b. Mûsâ, *Manzum Kırk Hadis*. (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar Bölümü, 6656), 82b-85a; Osmanzâde Tâib, *Sihhat Âbâd*, (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye, 230), 1b-24a; Urfalı Ömer Nüzhet Efendi, *Hadîs-i erbaîn*. (Bursa: İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi, 1521), 1b-8b.

¹²⁷ Şeyhî, *Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, 822), 1b-6b; Hikmet, *Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn*. (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, 9264).

¹²⁸ Halvetî Muhyî, *Gül-i Sad-Berg*, (İstanbul: Beyazıt Yazma Eserler Kütüphanesi, Nadir Eserler Bölümü, 1234), 1a-12b; İsmail Belîğ, *Gül-i Sad-Berg* (İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, 2206/2), 17b-24a; Muhammed Visâlî, *Gül-i Sad Berg*, (Konya: Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, 7824), 1a-17b; Latîfî, *Sühbatü'l-uşşâk*. (Konya: Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi 1474), 1a-28a.

teliflerde yer aldığı söylenebilir. Kırk hadis telif geleneğinde temel gaye bu rivâyetle doğrudan ilişkili olurken, kırk hadislerin günahlara kefaret olmasından, devrin padişahının veya önemli bir devlet adamının hastalıklardan şifa bulmasına kadar pek çok sebep, bu türün yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır.¹²⁹

Sonuç

Tespit edildiği kadarıyla çok zayıf kabul edilen bir rivâyet sonraki dönemlerde hadis edebiyatında kırk hadis türünün meydana gelmesine katkı sağlarken farklı bir disiplin olan edebiyatta da manzum kırk hadis teliflerine ilham olmuştur. Zayıf kabul edilen söz konusu rivâyetin vaad ettiği muştuya ulaşma düşüncesi gerek dini gerek kültürel anlamda pek çok müellifi etkisi altına almıştır. Ne var ki 13 sahabîden 41 farklı tarikle nakledilen rivâyetin zayıf hükmü verilen iki senedi hariç diğerleri mevzu kabul edilen metinlerdendir. Bu durumda pek çok şairin eserlerinde veya mukaddimelerinde tercih ettiği "men hafıza" rivâyetinin farklı tarikleri, sıhhatleri itibariyle problemlı metinlerden oluştuğu için muhtevaları da aynı ölçüde problemlı bilgiler etrafında anlaşılmıştır. Osmanlı döneminde telif veya tercüme edilen manzum kırk hadislerin neredeyse tamamında bu rivâyet mukaddime/dibace ve sebe-i telif bölümlerinde mensur veya manzum tercüme şeklinde kullanılmıştır. İçeriğinde farklı muştular barındıran bu metinlerin *şefaat*, *şahitlik*, *fakih olma* ve *fakih/alim olarak diriltirme* gibi konuları muhtevi olması, tür olarak kırk hadislerin yaygın hale gelmesine ve müelliflerin de bu eserlerle tanınmak istemelerine yol açmıştır. Böylece en basit tanımıyla "kafiyeli söz" olan şiirin içinde rivâyetler tam veya kısmi iktibas ile nazma çekilerek tercüme edilmiştir. Bu yönüyle şiir, anlatının taşıyıcı rolünü üstlenirken zayıf da olsa bir rivâyet, manzum kırk hadis türünün önünü açmıştır.

Kaynakça

Aclûnî, Ebu'l-Fidâ İsmâîl b. Muhammed b. Abdilhâdî el-Cerrâhî. Keşfü'l-hafâ ve müzîlu'l-ilbâs amme'stehera mine'l-ehâdîsi alâ elsineti'n-nâs. 2 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-Kudsî, 1. Basım, 1351.

¹²⁹ Tâib'in padişah III. Ahmed'in hastalanması üzerine *Sihhat-Âbâd* isimli kırk hadisi telif etmesi ve iyileşince kendisine takdim etmesi örnek olarak zikredilebilir. Osmanzâde Tâib, *Sihhat Âbâd*, 1b-24a.

Aliyyü'l-Kârî, Ebu'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Herevî. Mirkâtü'l-mefâtiḥ şerhu Mişkâtî'l-Mesâbih. 9 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fıkr, 1. Basım, 1994.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. el-Câmiu li-şuabî'l-îmân. thk. Abdulalî Abdulhamîd Hâmid. 14 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1. Basım, 2003.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. ed-Duâfâu's-sağîr. thk. Ebû Abdullah Ahmed b. İbrahim b. Ebu'l-Ayneyn. Mektebetü İbn Abbas, 1. Basım, 2005.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. el-Camiu'l-müsnedü's-sahîhu'l-muhtasarı min umûri Rasulillahi ve sünenihi ve eyyâmihî. Riyad: Dârü's-Selâm, 1. Basım, 1419.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. Kitâbü't-târîhi'l-kebîr. thk. Muhammed Abdulmuîd Hân. 8 Cilt. Haydarabad: Dâiratü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, 1. Basım, b.y.

Bûsırî, Ebu'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ebî Bekr b. İsmâîl. İthâfü'l-hiyere bi-zevâ'idî'l-mesânîdî'l-aşere. thk. Dârü'l-Mişkât. 9 Cilt. Riyad: Dârü'l-Vatan, 1. Basım, 1999.

Canlı, Mustafa. "Rivâyetlerde Âlim Portresi". Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 17/2 (13M.S.), 43-70.

Dârekutnî, Ebu'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed. Ta'likâtü'd-Dârekutnî ale'l-Mecrûhîn li-İbn Hibbân. thk. Halil b. Muhammed el-Arabî. Kahire: Dârü'l-Kitâbi'l-İslâmiyye, 1. Basım, 1994.

Ebû Bekir eş-Şâfiî, Muhammed b. Abdullah b. İbrahim b. Abdeveyh el-Bağdâdî. Kitâbü'l-Fevâid (Gaylâniyât). thk. Hilmi Kâmil. 2 Cilt. Riyad: Dâru İbnü'l-Cevzî, 1. Basım, 1997.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. es-Sünen. Riyad: Dâru's-Selâm, 1. Basım, 1419.

Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî. Hilyetü'l-Evliyâ. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1409.

Elbânî, Muhammed Nâsıruddîn. Silsiletü'l-ehâdisi'd-daîfe ve'l-mevdûa' ve eseruha's-seyyi' fi'l-ümme. 14 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 1. Basım, 1988.

Fettenî, Cemâlüddîn Muhammed Tâhir b. Alî. Tezkiretü'l-mevdû'ât. Kahire: İdâretü't-Tıbbâ'ati'l-Münîre, 1. Basım, 1343.

Görmez, Mehmet. Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu. Ankara: Otto Yayınları, 5. Basım, 2014.

Hasan b. Süfyan, Ebu'l-Abbâs el-Hasen b. Süfyan b. Âmir eş-Şeybânî. Kitâbü'l-Erbain. thk. Muhammed b. Nâsır el-Acemî. Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1. Basım, 1414.

Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit. Târîhu medîneti's-selâm (Târîhu Bağdâd). thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ. 24 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1417.

Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit. Şerefü ashâbi'l-hadîs. thk. M. Sait Hatipoğlu. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1. Basım, 1972.

Irâkî, Ebu'l-Fadl Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Hüseyn b. Abdirrahmân. el-Muğnî an hamli'l-esfâr fi'l-esfâr fi tahrîci mâ fi'l-İhyâ'i mine'l-ahbâr. 3 Cilt. Riyad: Mektebetü Taberiyye, 1. Basım, 1995.

İbn Abdilber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber en-Nemerî. Câmî'u beyânî'l-'ilm ve fadhîhî ve mâ yenbağî fi rivâyetihî ve hamlihî. thk. Ebu'l-Eşbel ez-Züheyri. 2 Cilt. S. Arabistan: Dâru İbnü'l-Cevzi, 1. Basım, 1994.

İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullah b. Adî b. Abdillâh el-Cürcânî. el-Kâmil fi du'afâi'r-ricâl. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Muavvad. 9 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, b.y.

İbn Asâkîr, Ebû Mansur Abdurrahman b. Hasan Fahrüddîn. Kitâbü'l-erbaîn fi menâkibi ümmühâti'l müminîn. thk. Muhammed Mutî' - Gazve Büdeyr. Dimeşk: Dârü'l-Fikr, 1. Basım, 1986.

İbn Asâkîr, Ebû Mansur Abdurrahman b. Hasan Fahrüddîn. Erbaûne hadîsen fî'l-hassî ale'l-cihâd. thk. Abdullah b. Yusuf. Kuveyt: Dâru Hulefâi lil-Kitabi'l-İslâmî, 1. Basım, 1984.

İbn Asâkîr, Ebû Mansur Abdurrahman b. Hasan Fahrüddîn. Şerhu'l-erbaûne hadîsen en-Neveviyye. Meke: Mektebetü'l-Faysaliyye, 1. Basım, b.y.

İbn Ebî Hâtîm, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî. el-Cerh ve't-ta'dîl. thk. Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî el-Yemânî. 9 Cilt. Haydarabad, 1. Basım, 1953.

İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. Lisânü'l-Mizân. thk. Abdülfettah Ebû Gudde. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1. Basım, 2002.

İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. Takrîbü't-Tehzîb. thk. Muhammed Avvâme. Suriye: Dârü'r-Rüşeyd, 1. Basım, 1986.

İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. Tehzîbü't-tehzîb. 15 Cilt. Kahire: Dârü'l-Kitâbi'l-İslâmiyye, 1. Basım, 1993.

İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. Telhîsü'l-habîr fî tahrîci ehâdîsi'l-Râfi'l-Kebîr. thk. Ebû Âsım Hasan b. Abbas b. Kutub. 4 Cilt. Mısır: Dârü'l-Kurtuba, 2. Basım, 1995.

İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. Kitâbü'l-mecrûhîn mine'l-muhaddisîn. thk. Muhammed Abdülmecid es-Selefî. 2 Cilt. Riyad: Dârü's-Sâmî'î, 1. Basım, 2000.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni. es-Sünen. Riyad: Dârü's-Selâm, 1. Basım, 1419.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. Lisânü'l-Arab. 15 Cilt. Beyrut: Dârü Sâdır, 3. Basım, 1414.

İbn Ved'an, Muhammed b. Ali b. Ubeydullah b. Ahmed b. Sâlih b. Süleyman el-Mevsilî. el-Erba'ûne'l-Ved'âniyye (el-Mevdû'a). thk. Ali b. Hasan b. Ali b. Abdülhamid el-Eserî. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1986.

İbn Ved'an, Muhammed b. Ali b. Ubeydullah b. Ahmed b. Sâlih b. Süleyman el-Mevsilî. el-Erbe'ûne'l-Ved'âniyye. Mısır: el-Mektebetü'l-Ezheriyye, 4681.

İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. el-İlelü'l-mütenâhiye fi'l-ehâdisi'l-vâhiye. thk. İrşâdü'l-Hakk el-Eserî. 2 Cilt. Lahor: Dâru Neşri'l-Kütübî'l-İslâmîyye, 1. Basım, 1979.

İbnü'l-Mülakkın, Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Alî b. Ahmed el-Ensârî el-Mısri. el-Bedrü'l-münîr fi't-tahrîci'l-ehâdisi ve'l-âsârî'l-vâkı'ati fi's-Şerhi'l-Kebîr. thk. Mustafa Ebu'l-Gayd vd. 9 Cilt. Riyad: Dârü'l-Hicret, 1. Basım, 2004.

Kâdı İyâz, Ebu'l-Fadl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî. el-İlmâ' ilâ ma'rifeti usûli'r-rivâyeti ve takyîdi's-semâ'. thk. Seyyid Ahmet Sakr. Kâhire: Dârü't-Turâs, 1. Basım, 1970.

Karahan, Abdülkadir. İslâm-Türk Edebiyatında Kırk Hadis. Ankara: DİB Yayınları, 2. Basım, 1991.

Münâvî, Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf b. Tâcil'ârifîn b. Nûriddîn Alî el-Haddâdî. Feydu'l-Kadîr şerhu'l-Câmi'i's-sağîr. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 2. Basım, 1972.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. el-Kuşeyrî. el-Müsnedü's-sahîhu'l-muhtasaru mine's-süneni bi-nakli'l-adli anî'l-adli an Rasûlillah. Riyad: Dârü's-Selâm, 1. Basım, 1419.

Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî. Kitâbu'd-duafâi ve'l-mecrûhîn. thk. Bûrân ed-Dannâvî - Kemal Yûsuf el-Hût. Lübnan: Müessesetü'l-Kütübî's-Sekâfiyye, 1. Basım, b.y.

Râgıb el-İsfahânî. el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'an. thk. Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed Safvan Adnân ed-Dâvûdî. Beyrut: Dârü'l-Kalem, 1. Basım, 1412.

Râmhürmüzî, Ebû Muhammed İbn Hallâd el-Hasen b. Abdirrahmân b. Hallâd el-Fârisî. el-Muhaddisü'l-fâsil beyne'r-râvî ve'l-vâ'î. thk. Muhammed Acac el-Hatib. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1. Basım, 1404.

Sadrüddîn el-Bekrî, Hasan b. Muhammed b. Muhammed et-Teymî. Kitâbü'l-erbaîne hadîsen. thk. Muhammed Mahfuz. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1. Basım, 1980.

Sehâvî, Ebu'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed. el-Mekâsîdü'l-hasene. thk. Muhammed Osman el-Haş. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1. Basım, 1985.

Sehâvî, Ebu'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed. Fethu'l-muğis bi şerhi Elfiyeti'l-hadis. thk. Ali Hüseyin Ali. 4 Cilt. Mısır: Mektebetü's-Sünne, 1. Basım, 2003.

Sem'ânî, Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muhammed b. Mansûr el-Mervezî. el-Ensâb. thk. Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî el-Yemânî. Haydarabad: Dâiratü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, 1. Basım, 1962.

Sıbt İbnü'l-'Acemî, Ebu'l-Vefâ Burhânüddîn İbrâhîm b. Muhammed b. Halîl el-Halebî. el-Keşfü'l-hasîs ammen rumiye bi-vad'î'l-hadis. thk. Subhi es-Sâmarrâî. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1. Basım, 1987.

Sıbt İbnü'l-'Acemî, Ebu'l-Vefâ Burhânüddîn İbrâhîm b. Muhammed b. Halîl el-Halebî. Erba'üne'l-büldâniyye (Kitâbü'l-Erba'in el-müstagnî bi-ta'yîni mâ fihi 'anî'l-mu'in). thk. Muhammed İdris Zübeyr. Lahor, b.y.

Suyûtî, Ebu'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. ed-Dürerü'l-müntesire fi'l-ehâdisi'l-müştehire. thk. Muhammed b. Lutfî es-Sabbâğ. Riyad: 'Imâdetü Şüûni'l-Mektebât, 1. Basım, 1983.

Suyûtî, Ebu'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *el-Câmiu's-sağîr fi ehâdisi'l-beşîri'n-nezâr*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l Kü-tübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1990.

Suyûtî, Ebu'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. ez-Ziyâdât ale'l-Mevdüât ve yüsemmâ zeylü el-Leâlî'l-masnûa', thk. Râmiz Hâlid Hacı Hasan, 2 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 1. Basım, 2010.

Şuayb el-Arnâvut - Beşşâr Avvâd Ma'ruf. Tahrîru Takrîbüt-tehzîb. 4 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1997.

Tebrizî, Muhammed b. Abdullah el-Hatîb el-Umerî. Mişkâtü'l-Mesâbih. thk. Muhammed Nâsiruddîn Elbânî. 3 Cilt. Beyrut: el-Müessesetü'l-Arabiyye, 3. Basım, 1985.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî. el-Câmû'l-muhtasaru mine's-süneni an Rasûlillah, Riyad: Dârü's-Selâm, 1. Basım, 1419.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî. 'İlelü't-Tirmizî, (el-Kebîr). thk. Subhi es-Sâmarrâî vd. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1. Basım, 1409.

Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ. Kitâbu'd-duâfâi'l-kebîr. thk. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1984.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî. Mîzânü'l-İ'tidâl fî nakdî'r-ricâl veylühü Zeylû Mîzân'il-İ'tidâl. thk. Ali Muhammed Muavvad - Âdil Ahmed Abdülmevcûd. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1995.

Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî. et-Tezkire fî'l-ehâdisi'l-müştehire (el-Le'âli'l-mensûre fî'l-ehâdisi'l-meşhûre, el-Fevâ'idü'l-mensûre fî'l-ehâdisi'l-meşhûre). thk. Muhammed Abdülkadir Atâ. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1986.

Zürkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilbâkî b. Yûsuf. Muhtasarü'l-Makâsidi'l-hasene. thk. Muhammed b. Lutfî es-Sabbâğ. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 4. Basım, 1989.